

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLMOUCI

PEDAGOGICKÁ FAKULTA

Ústav pedagogiky a sociálních studií

Bakalářská práce

Helena Vránová

Dobrovolná volba – bezdětnost v současné společnosti

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně, v souladu s platnou normou ČSN ISO 690 o citacích a normou ČSN 01 6910 o úpravě písemností, a k vypracování použila pouze prameny uvedené v seznamu literatury.

V Olomouci 2. 4. 2012

.....
Helena Vránová

Děkuji Mgr. Tomáši Kadlecovi za cenné rady, metodickou pomoc a časovou přizpůsobivost při vedení mé bakalářské práce.

Moje poděkování patří těm, kteří mi ochotně radili v průběhu jejího vypracování.

OBSAH

ÚVOD	5
1 DNEŠNÍ SPOLEČNOST	6
1.1 Čím je charakteristická?.....	7
2 RODINA	12
2.1 Počáteční teorie o rodině.....	12
2.2 Definice rodiny	13
2.3 Historie rodiny ve světě i u nás.....	14
3 RODIČOVSTVÍ NEBO BEZDĚTNOST	18
3.1 Příčiny bezdětnosti.....	18
3.1.1 <i>Je mateřský instinkt vrozený?</i>	20
3.1.2 <i>Jaká je hodnota dítěte pro rodiče?</i>	22
3.1.3 <i>Rodina s dvěma dětmi</i>	23
3.2 Jak se u nás bezdětnost vyvíjela?.....	23
3.2.1 <i>Proč klesla plodnost a zvýšila se bezdětnost v české společnosti právě v 90. letech?</i>	26
3.3 Předchozí demografické změny ve světě.....	27
3.3.1 <i>Past nízké plodnosti</i>	28
3.4 Populační diskuze	28
3.5 Bez/dětnost v souvislostech	29
3.5.1 <i>Bezdětnost a vzdělání</i>	30
3.5.2 <i>Mateřství a zaměstnání</i>	30
3.5.3 <i>Náklady žen a mužů do rodičovství</i>	32
3.5.4 <i>Jaká je situace žen a mužů po rozvodu</i>	34
3.6 Jak zvýšit nízkou plodnost?	35
3.6.1 <i>Jaké výhody mají dobrovolně bezdětné ženy oproti ženám-matkám</i>	35
4 MANŽELSTVÍ NEBO NESEZDANÉ SOUŽITÍ.....	37
4.1 Minulost a současnost.....	37
4.2 Příčiny poklesu sňatečnosti.....	39
4.3 Manželství, rodičovství a vzdělání	39
4.3.1 <i>Rodičovství jako předstupeň manželství</i>	40
4.4 Rozvodovost	41
4.4.1 <i>Po rozvodu</i>	42
5. TRH PRÁCE, VZDĚLÁNÍ A RODIČOVSTVÍ.....	43
5.1 <i>Jak usnadnit ženám rodičovství?</i>	44
6 BEZDĚTNOST V KONTEXTU PEDAGOGIKY	46
ZÁVĚR	47
SEZNAM LITERATURY	48
SEZNAM ZKRATEK	51

ÚVOD

Proč se dnes mladí lidé rozhodují žít život bez dětí?

Příčiny nelze shrnout do jedné univerzální teorie, i v našem okolí známe bezdětné ženy či páry a jejich důvody jsou rozmanité. Odborníci demografický jev vykládají dvěma rozdílnými teoriemi, podle toho, kterým faktorem se mladí lidé nechávají ovlivnit k volbě bezdětnosti. Jedná se o faktor ekonomický a faktor hodnotový. Zastánci ekonomického říkají, že část dnešních mladých lidí by děti i chtěla, ale nemá potřebné finanční zajištění a proto mateřství odkládá. Ti druzí se domnívají, že partneři se rozhodují pro bezdětnost z důvodů záměny tradičních hodnot za konzumní hodnoty, že před možností být rodičem zatím preferují realizovat ty činnosti, ty nápady, které později s dítětem/děťmi budou hůře vykonatelné. Například si doplňují vzdělání, pracují na profesním růstu, využívají možnost pracovat v zahraničí, cestují a poznávají svět, věnují se zájmům a zálibám. Komu z nás by se to nelíbilo? Můžeme odsuzovat mladé lidi, že po letech učení se ve škole, kdy si nyní našli „dobrou“ práci, která je baví, stávají se z nich postupně specialisté v daném oboru, jsou za ni náležitě oceněni, rodičovství odkládají? A není nakonec odkládání rodičovství do doby *ustabilizování se* sociálně správné? Jsou partneři (někdy jen milenci), kteří nepřemýšlí o budoucnosti, o rodičovství, o jistotě v zaměstnání vůbec, a ve své nezralosti se stanou rodiči, pro společnost výhodnějšími?

Volba konečné bezdětnosti není nejčastější příčinou bezdětnosti. Tou je odkládání rodičovství na pozdější příhodnější dobu, v které se jistá část dětí nikdy nenarodí. Mladí bezdětní lidé, žijící v partnerském vztahu, neradi mluví o „odkládání“, ale spíše se vyjadřují v tom smyslu, že k rodičovství spějí, že se na něho zatím připravují.

Cílem mé práce je analyzovat důvody bezdětnosti z hlediska proměn společnosti, rodinných vztahů, typů partnerských svazků, trhu práce a výše dosaženého vzdělání, přiblížit povahu volby bezdětnosti a porozumět nynějšímu oddalování rodičovství v české společnosti. Jednotlivé kapitoly nesou názvy: dnešní společnost; rodina; rodičovství nebo bezdětnost; manželství nebo nesezdané soužití; trh práce, vzdělání a rodičovství. Metoda rozkrytí problematiky dobrovolné bezdětnosti je založena na analýze dostupné odborné literatury. Lidská reprodukce je individuální a intimní záležitostí partnerů, v širších souvislostech má však návaznost na momentální celkové klima ve společnosti. Platí, že společnost funguje, pokud funguje reprodukce.

1 DNEŠNÍ SPOLEČNOST

Je označována v literatuře jako tekutá, postmoderní, pozdněmoderní, lehká modernita, druhá modernost, individualizovaná, vrcholně tržní, informační. Na otázku, *jaká je dnešní společnost*, se nedá odpovědět jednoduše, neexistuje jedno pojmenování, jedna charakteristika. Například Bauman soudobou společnost nazývá *tekutou* modernitou. Tekutou proto, že dnešní člověk má pocit rychlosti, pomíjivosti a dnešnímu světu ne vždy rozumí a cítí se v něm jaksi zmateně (tekutě). Přechod od moderní společnosti k tekuté modernosti, který je datován do doby přechodu od vlastnit, starat se, k udeřit, otevřít trhu, opustit, přirovnává k vpádu nomádů, kterým nešlo v boji o nové vytyčení hranic, ale především o jejich rozbití ve jménu pokroku. Nomádi uznávali stěhovavý způsob života a usedlému způsobu se vysmívali, stejně jako dnešní mocní, píše Bauman (2002, s. 26–27). Podle de Singlyho (1999, s. 93) je typickým znakem současné společnosti individualizace nejen mužů ale nově žen a rodinu vyzdvihuje jako tu, která pomůže každému jejímu členovi rozvinout se v jedinečnou a individuální osobnost. Dnešní rodina je společný prostor individuálních životů a to rodinu mění od její tradiční podoby, kdy její členové prožívali podobné.

Rodina a práce pro naše předky představovala kolektivní úsilí. Soudobá společnost formuje jedince k tomu, že časově, situačně, emociálně a finančně je pro něho nejvýhodnější, využívat svůj potenciál pouze sám pro sebe. Rabušic (2001, s. 22) soudí: *„V našem každodenním jednání se jednomu každému z nás zdá, že jsme suverénními pány svého osudu. Není to však, bohužel, tak docela pravda, neboť jednak je naše chování a jednání výrazně ovlivněno naší genetickou výbavou, jednak do naší individuální suverenity, jak víme ze sociálních věd, výrazně zasahuje společnost a její kultura.“* Stávající univerzální vzorec chování, který byl dlouho platný, se rozmělnil do individuálních částí, kde jsou situace a události vykládány rozličně, říká Rabušic (2001, s. 238) a dodává *„všechno je možné“*.

Současnou společnost tvoří lidé, kteří nezažili válku a první generace bývalých dětí, vychovávaných v jeslích, odkojených umělým mlékem, dětí s jedním nebo žádným sourozencem, kdy hraní si s ostatními dětmi nahrazovala čím dál častěji televize a virtuální svět. Nezažili bydlení pohromadě s prarodiči, nebyli ovlivněni náboženskou vírou, nemuseli pomáhat s pracemi na poli nebo u domácích zvířat.

Společnost se proměňuje, protože se mění lidé, kteří jí tvoří. Jak bude charakterizována a hodnocena dnešní společnost s odstupem času? Jak ji dál budou utvářet a formovat naše děti? Na odpověď si musíme počkat.

1.1 Čím je charakteristická?

Není moderní lpět na hodnotách, dodržovat slovo, být hrdý na tradice předků, plnit sliby, protože všechny tyto pojmy brání v rozletu. Vysoce postavený člověk, nebo nadřizený, dnes nevyhledává dlouhodobou spolehlivost a stálost produktu, ale dynamičnost a mobilní pracovní sílu. Není *in* přemýšlet nad minulostí nebo budoucností, vyplatí se žít pouze přítomností. K čemu nabádá dnešní společnost mladé lidi? Nevažte se na partnera, nepřemýšlejte o dítěti, plánování a starosti odložte.

Sociální stát přerozděluje lidem bez příjmů svůj nadbytek, ale na konci 80. let je jasné, že nezaměstnaný, který chce pracovat, potřebuje práci, protože jinak si neváží sám sebe. Sociální síť se stává byrokratickou strukturou a rozsáhlé přerozdělování je velmi náročné. Pocit dezorientace v sociálním světě vyvolává u části lidí nejistotu. Od státu raději nečekají dostačující sociální zabezpečení, protože vydaná nařízení přestávají brzy platit a oni neumí tak rychle zjistit nové informace. Nevěří sociálním normám, institucím, hodnotám, a protože si nejsou jistí, nechtějí se k ničemu zavazovat, volí raději volný svazek než manželství a mateřství raději neriskují.

Giddens (2003, s. 107) si všímá, že zanikají vazby člověka s místem. Krajiny, města, prostory, které byly vytvořeny novými moderními procesy, působí kultivovaně, ale jaksi kulisovitě, povrchně a lidé se s nimi nezvtnitňují. Souhlasím s názorem, že místa ovlivňují vztahy mezi lidmi a ve městech jsou jiné než na vesnici. Možný (2002, s.193-195) tvrdí, že lidé ve městech se rozvádějí více, než na vesnicích. Ve městech se setkávají lidé, kteří nemají společnou minulost, společné vzpomínky, bojí se sdělovat přítomné radosti a starosti a ani nemají zájem pěstovat sousedské vztahy. Mladí lidé odcházejí do měst nejen za prací, společenským a kulturním děním, ale i za anonymitou, které jim malé město nebo vesnice neposkytují. Městské prostředí zaručuje například i volnost v takovém jednání a chování, které by odsoudilo veřejné mínění nebo církev v malém městě. Hašková potvrzuje (2009, s.77), že nejvíce bezdětných žen je v Praze a pak v dalších velkých českých městech. Vyhovuje jim, že nejsou objektem otázek, domněnek a závěrů, protože tady jsou lidé zvyklí řešit své problémy individuálně a nemají čas se primárně zabývat problémy jiných. Rozpadem

sousedské sociální kontroly ve městech, se stává život pro bezdětné lidi nebo odkládající rodičovství, jednodušší a pohodlnější ve větších městech.

Aby byla společnost bohatší, musí vyrábět víc, prodávat víc a tlačí na lidi, aby se stávali ještě většími konzumenty. Mnoho rodin neunes nátlak a rozpadá se. Nespotřebováváme jen boty, šaty, jídlo, ale i určitou image, kterou chceme pro sebe, pro milovaného člověka a své přátele vytvořit; ale rychle a bez nepříjemností skončíme vztah s tím, kdo nás přestal bavit; chceme utratit peníze, které zatím nemáme, ale už investujeme do spoření na stáří; nakupujeme nezdravé potraviny z reklam a zároveň utrácíme za doplňky stravy a diety v důsledku přejídání; nakupujeme elektroniku, kterou si hlasitě pouštíme a pak nakupujeme léky proti bolesti hlavy; nakupujeme ve dne i v noci. Jsme dospělí, měli bychom dokázat sami svoje chování regulovat, ale co naše děti, které se už narodily do konzumní společnosti? Děti vědí, že se nakupuje vše v hyper a super marketech, mizí u nich chápání přirozeného vzorce „když něco chci, musím pro to něco udělat“. Ví, že stačí říct o peníze rodičům a oni jim je, aby měli klid, dají v dostatečné míře. Bauman (2002, s. 101) přirovnává přesycený svět k jídelní tabuli plné roztočivých pokrmů. Ani největší jedlík nemůže okusit všechny pokrmy a výsledek je ten, že nakonec neví, jak který chutnal. Trápíme se z přebytku, nikoli z nedostatku. Není divné, že mladí lidé si chtějí *co nejvíce užít*, než budou mít děti, a využít možnosti, které se jim nabízí.

Vyspělé státy mají problémy hlavně s ekonomickými uprchlíky, bezpečnost a stabilita v nich klesá. Vzdávající nebezpečí ve společnosti souvisí také s větší svobodou a menší kontrolou. Individualismus, povrchnost, nedostatek peněz, agresivita jako vzor v médiích, nedůslednost justice a veřejných složek při ochraně *obyčejného občana*, pokrok v technologiích, nahrává k negativním projevům některých lidí. Určitě nás napadne: „Je bezpečné vychovávat dítě v dnešní společnosti?“ Myslím si, že nastane doba, kdy děti budou mít pod kůží zašitý bezpečnostní čip. Čím se více chceme chránit před nebezpečím, tím více platíme naší svobodou a samozřejmě penězi.

Ve společnosti pozdní modernity nemá smysl vytyčovat si dlouhodobé cíle, přemýšlet o té jedné správné cestě, nebo se vzdát něčeho ve prospěch partnera. Nabízí se cesta využít své šance hned, dokud není pozdě, protože za okamžik může být všechno jiné. V intimních vztazích nejde o to, hledat tu *Pravou* nebo *Pravého* pro společné strávení života v dobrém i zlém, ale o emoční vazbu, trvající do doby, kdy vztah přestane partnery uspokojovat, tvrdí Giddens (2003, s. 110-111). Že musíme pracovat na pracovních vztazích a na vztazích, které se nám jednou můžou hodit víme, ale stejně tak musíme dbát o náš vztah s partnerem a dětmi. Je dobré umět mluvit, ale v kvalitním vztahu je ještě lepší umět naslouchat, naučit

se navzájem chápat a udělat si čas na nejbližší. Média, tisk nám podsouvají, že jedině konzumní vztah je ten správný a nejlepší je uspokojení bez námahy. Ale jak spolu budou partneři řešit problémy, které přináší založení rodiny, ztráta zaměstnání, nemoc, stárnutí, když se nenaučili obětovat se ve prospěch druhého a neumí řešit problémy jinak, než zakoupením té správné věci, která určitě zabere?

Už jsme si navykli na pocit, že se neustále obáváme o své místo v zaměstnání. Pro společnost mají význam „Superženy“ a „Supermuži“, kteří lehce, rychle a správně vyřeší každou situaci a pro své nadřízené jsou kdykoliv na příjmu. Bohužel, mateřství si vyžaduje to samé. Současná tržní ekonomika preferuje flexibilní, mladé lidi bez dlouhodobých závazků a tím rodičovství je. Mezi trhem a rodinou je nesoulad, protože trh představuje krátkodobost a rodina dlouhodobost: „*Trh práce požaduje mobilitu bez ohledu na osobní okolnosti ... Tržní subjekt je svobodným jedincem nezatíženým partnerským vztahem, manželstvím nebo rodinou ... skutečná tržní společnost je společností bezdětnou*“ (Beck, in Hašková, 2009, s. 51).

Pracovní život je bez záruk. Zaměstnanec nyní musí pracovní smlouvu podepisovat na krátkou dobu, nebo často nedostane žádnou a pracuje bez ní. Kolektiv nebo odbory neovlivní kolegovu propuštění z práce, i když se za něj postaví. Trvalý stres z kolegů-konkurentů a obava ze ztráty zaměstnání a tím finančního nedostatku, může vést lidi k oddalování rodičovství. Bauman (2002, s. 218) přirovnává současný vztah mezi zaměstnavatelem a zaměstnaným ke společnému žití muže a ženy, tedy k „žití na hromádce“. Takový vztah může být přerušeno nebo ukončeno jen jedním z partnerů a třeba jen proto, že odezní touha. Zatímco manželství je ukončeno po dohodě obou stran a ukončení má předem daná pravidla.

V době individuality je s podivem, že se vůbec lidé rozhodují mít děti. Z hlediska ekonomického je to výdaj minimálně na 18 let, bez jistoty návratnosti a s pravděpodobností finanční ztráty. Becker uvažuje (in Rabušic, 2001, s. 126), že dnes je možné všechny užitky z dětí koupit na trhu: stáří si zaplatíme pojistkami a připojištěními, emocionální potěšení nahradí domácí mazlíček, vykonané práce děti jsou menší než práce, které my konáme pro děti a výdaje za základní výživu, bydlení, oblečení, zdravotní péči a vzdělání ušetříme. Ženy chtějí využívat stejné možnosti jako muži – chtějí se vzdělávat, pracovat a využívat nabízených volnočasových aktivit, ale založení rodiny je omezuje a proto mateřství odkládají. Kdy se žena stane matkou, je tedy rozhodnutí její a méně partnerovo; uvědomuje si, že založením rodiny přibude povinností a zodpovědnosti především jí. Pro dnešní společnost platí, že z větší části je rozhodováno o rodičovství individuálněji, účelověji a racionálněji, než v tradičních společnostech.

Požadavky na rodinu se stále zvyšují, rodiče jsou si vědomi, že v zaměstnání musí podávat maximální výkon, děti musí mít co nejlepší výsledky ve škole, životní styl se zrychluje a všichni zpracovávají velké množství nových informací, kterých neustále přibývá. Rychle roste počet rodin, které neumí svému dítěti dát pocit bezpečí a lásky, v dnešním rychlém světě na to jednoduše není čas. Důsledkem je velký počet zanedbávaných a citově strádajících dětí, chybí jim pohlazení a porozumění od rodičů a v některých emoční nevyrovnanost zůstává natrvalo. Děti jsou necitlivé vůči sobě, okolí a nikomu nedůvěřují. Novodobá nemoc **Emociální (citové) zanedbání dítěte** se nachází pod kódem Z624.

Protože od počátku šedesátých let dítě tráví postupně více času mimo rodinu (školka, škola, družina, jesle, kroužky), úměrně roste ekonomický tlak na matky, které se musí podílet na finančním chodu rodiny. Sladit vztah *mateřství a zaměstnání* je v české společnosti pouze problémem žen. Změny v postmoderní společnosti se vůbec nejvíce dotkly ženy - jako představitelky plodnosti. Díky antikoncepčním metodám platí, že mateřství je možnost a ne samozřejmost. Protože ke změně došlo před relativně krátkou dobou v kontextu její platnosti po tisíciletí, je těžké pro mnoho lidí ji přijmout bez výhrad. Navazuje situace, že se rodí méně dětí a ty se stávají vzácnějšími. Možný (2002. S. 207) soudí: *„Společnosti soumraku moderní doby uvízly ve smyčce posilující se zpětné vazby: čím méně se ve společnosti rodí dětí, tím jsou vzácnější – tím větších společenských oprávnění se jim dostává a tím jsou nákladnější. Čím jsou ale děti nákladnější, tím méně si jich člověk může dovolit, a tím méně se jich tedy ve společnosti rodí.“*

Konec rodiny v postmoderní společnosti? Pravděpodobně k němu máme stejně daleko jako v dobách jejího založení. Rodina existuje několik tisíciletí, v různých dobách požívala menší či větší význam, potýkala se s problémy možná většími než dnes, a zdá se, že do budoucna svůj význam neztratí. Dnešní společnost prosazuje individualitu, je zaměřena na výkon a nepotřebuje pěstovat vzájemné vztahy mezi lidmi, nicméně nové schopné lidi potřebuje. Nepodporuje rodinu, ale nového člověka ano, jsme svědky kultu dítěte (fotek samotných nahých těhotných žen v médiích si nelze nevšimnout). Pro početí dítěte je pořád ještě třeba dvou jedinců: ženy a muže. Společnost sází, že mateřský a otcovský pud vyřeší všechno sám od sebe. Posledních 30 let se rodí stále méně dětí a společnost diskutuje o příčinách.

Založení rodiny je naštěstí ideou většiny mladých lidí (Rabušic, 2001, s. 190-191). Forma tradiční rodiny však ustupuje, vazby v ní vyhovují stále méně lidem. Jsem názoru, že majoritní se stane její lehčí forma, kde role ženy a muže bude rovnoprávnější a děti se více podílí na jejím fungování. Jedině v ní budou ženy spokojeny a ochotny vstupovat

do mateřství. Pravděpodobně do budoucna poroste počet lidí žijících v neformálních svazcích. Různost typů bude více ovlivněna přistěhovalci, náboženstvím nebo homosexuálními vztahy partnerů a podobně. Změny ve společnosti zasáhly rodiny různých sociálních vrstev, na rozdílných příčkách, různých náboženství, tradic a přesto založení trvalého párového vztahu a mít děti zůstalo vizí naprosté většiny současných mladých lidí. Zatím tedy nehrozí, že vymřeme.

2 RODINA

Rodinu jako podstavec své vědy si určila sociologie, protože jako věda o proměnách ve společnosti, potřebovala stavět na něčem pevném a sociologové předpokládali její neměnnost a věčnost (berme v úvahu, že takto uvažovali na počátku 19. století). Pojdme se podívat, co říkali o rodině.

2.1 Počáteční teorie o rodině

Le Play (1806-1882) tvrdí, že stabilizátorem rodiny je vlastnictví domu, půdy, kapitálu a vláda otce, který rozhoduje o dědictví. Podle Durkheima (1858-1917) vydělením rodiny nukleární vzniká soudobá manželská rodina, kde děti nejsou závislé na movitém dědictví (rodný dům) a na sociálním statu rodiny, otec-patriarcha nepožívá nekritické autority, plnoleté děti brzy odchází a osamostatňují se. Manželka a manžel tvoří manželskou rodinu a odejitím jednoho z nich rodina zaniká. Srovnává ji s tradiční patriarchální rodinou (rodiče, ženatí synové, manželky a děti), stále platnou hlavně u německých národů, kde základ rodiny tvořilo dědění majetku a sociálního statu.

Díky Tomáši G. Masarykovi (1850-1937) bylo základem české sociologie myšlení liberální a ne konzervativní. Psal o nároku žen na vzdělání, na přiznání volebního práva ženám (v roce 1911 v Rakousku-Uhersku mohly poprvé volit ženy) a o rovnosti partnerů ve vztahu. Prakticky ale nikdy nevysvětlil, jak má matka sedmi dětí (průměrný počet dětí narozených v té době jedné matce) uplatnit nárok na svobodu osobnosti. Emancipační hnutí ukazovalo ženám cestu z domácnosti do možnosti placeného pracovního poměru mimo domácnost a tím pozvolna končí patriarchální dominance muže. Starší neprovdané ženy (tvořily jednu sedminu všech žen), které pomáhaly a žily ve venkovských velkorodinách, ztratily vydělováním se měšťanské rodiny z velkorodin, svůj prostor. Většina měšťanských žen se chtěla osvobodit z ekonomické závislosti na muži a najít si placené zaměstnání nebo začít podnikat. Dělnické ženy nepodporovaly emancipaci. Musely pracovat v továrnách a poznaly vykořisťování. Matky několika dětí rozhodně nesnily o zaměstnání a ekonomickém zajišťování rodiny. Neměly čas ani peníze na studium, ani šanci mít svobodné povolání, protože řešily vysokou úmrtnost, častou pracovní úrazovost, ztrátu své víry a alkoholismus (Možný, 2002, s. 30-36).

Po druhé světové válce rodiny zakládají samostatné domácnosti v novém dvougeneračním domě a Parsons (1902-1979) je nově pojmenoval jako **nukleární rodina**. Označuje standardní žití v průmyslové civilizaci. Otec je v ní vůdcem instrumentálním, svým zaměstnáním zajišťuje obživu a společenskou úroveň, na úspěchu se podílí manželka-matka, která je pro rodinu vůdcem citovým. Žena se realizuje pouze v rodině a je předurčena k rané péči o dítě, základem je láskyplný vztah muže a ženy. Názor o jedinečnosti dvougenerační nukleární rodiny v demokratické industriální společnosti vyvracel Litwak a dokazoval, že rozšířené rodinné vztahy (prarodiče, tety, strýci) naopak pomáhají rodině a rozdíly v postavení jednotlivých příbuzných rodin nebrání v komunikaci mezi generacemi (Možný, 2002, s. 45-54).

Tyto teorie vyznávaly mužskou roli – dostat rodinu na co nejvyšší společenskou příčku, protože jaký status má muž, takový jeho rodina. S masovým nástupem žen do placeného zaměstnání, jejich finančním osamostatněním a zvýšením sebevědomí, teorie přestaly platit. Universální platná sociální teorie rodiny neexistuje, protože neexistuje universální jednotná rodina. V Evropě by tradičnímu modelu rodiny - manželský pár s dětmi – odpovídala zhruba jedna čtvrtina ze všech domácností, říká Možný (2002, s. 22), zbytek představují různé typy nesezdaných soužití.

2.2 Definice rodiny

Vyjádřit rodinu jednou odpovídající definicí je nemožné pro měnící se hodnoty ve společnosti, s ohledem na kulturní prostředí, užití metodologické postupy nebo pojmový aparát. V každém vědním oboru je její pojetí vyjádřeno odlišně, podle priorit každého z nich. Mladí lidé okolo mě nebo například i v médiích, často mluví o „své rodině“ a myslí tím, žití s někým pohromadě, spolu. Rodinou označují společnou domácnost, a rodinu tvoří všichni, kdo participují na chodu domácnosti po nějakou dobu. Mezi jejími členy (dva a více) nemusí jít o vztah manželský ani rodičovský a dítě není podmínkou. Možný (2002, s.17) naproti tomu jasně říká: *„Rodina se ovšem z lidského páru zakládá až narozením prvního dítěte. Na rozdíl od domácnosti, kterou mohou tvořit a často také tvoří i lidé žijící v páru opačného i stejného pohlaví a jež se zakládá také soužitím jiné, větší skupiny osob, ať už pokrevně spjatých, anebo nikoli, pro rodinu je svazek krve definující vlastnosti.“*

Uvedu a vysvětlím pár typů rodiny.

Obecný pojem **klasická nebo manželská rodina** vychází z judaisticko – křesťanské tradice, rodina je patriarchální a monogamní, říká Nevřava (2007, s. 36). **Párová rodina** se skládá z ženy a muže, kteří se po určité době shodnou, že chtějí založit trvalý svazek a mít děti. Může to být formou manželství, jak se to děje v české republice nejčastěji. „*Pojem nukleární rodina označuje takové uspořádání domácnosti, v níž žijí a společně hospodaří dvě generace (rodiče a jejich děti); jeho protikladem je koncept rodiny rozšířené, tedy takového uspořádání domácnosti, v níž vedle sebe žijí více než dvě generace. V oblastech Asie a Afriky je rozšířená rodina poměrně častá*“ (Rabušic, 2001, s. 136). V **neúplné rodině** chybí buď sourozenec (rodiče mají jen jedno dítě), nemá žádné děti, chybí otec, matka nebo oba rodiče (Nevřava et al., 2007, s. 37). V současnosti existuje na světě více modelů rodin. Například model skandinávský, kdy se rodí zhruba polovina dětí mimo manželství (Šalomounová, 2007, s. 1), nebo typ rodiny černošské chudiny, žijící ve slumech na okraji amerických velkoměst, kde domácnosti vládne matka, děti nezvládá a trvalá přítomnost otce se jaksí nepředpokládá (Rabušic, 2001).

Rodina vznikla proto, že plnila funkce a dodnes žádná jiná instituce lepší a funkčnější nenabízí. Vyznačuje se hlavně biologicko-reprodukční, socializační, sociálně ekonomickou (nesouvisí s přítomností dětí oproti předchozím), regenerační a podpůrnou (zahrnuje vzájemnou emociální podporu jednotlivých členů v rodině) funkcí. To potvrzuje i Singly (1999, s. 7) a dodává, že téma rodiny je dosud málo probádané. Soudobá rodina se mění a stojí na vztazích mezi členy, zejména mezi manželi a čím víc si užívá své intimity vůči vnějšímu světu, tím se jí snaží stát více regulovat, například přes instituci školy. Škola má na děti čím dál větší vliv, protože poskytuje „školní kapitál“, který určuje postavení jedince ve společnosti (Singly, 1999, s. 24) a nahrazuje kapitál ekonomický, což je například dědictví. Rovněž určitým způsobem simuluje dítěti širší vztahy s příbuznými. Rodina je jedinečná v čase svého trvání.

2.3 Historie rodiny ve světě i u nás

Už Konfucius před dvaceti pěti stoletími soudil, že by se lidé měli lépe, kdyby se každý ve svém rodinném životě choval slušně, taktéž v nejstarších posvátných židovských knihách je zdůrazněno dodržování zásad rodinného života, uvádí Možný (2002, s. 14-15).

Do 18. století – základem tradičních (agrárních) společností byly mnohočlenné rodiny (jedinec neměl žádná práva, nic neznamenal), které se skládaly z rodičů, dětí, příbuzných a čeledi.

Od 18. století – příbuzenská velká rodina se v industriální společnosti po zániku feudalismu rozpadá a nové právo uznává pouze jedince – občana. Průměrný počet členů v anglické rodině čítal do roku 1821 4,7 osob, ve Francii 4 – 5, uvádí Rabušic (2001, s. 71) a dodává, že obecně se udává vyšší počet. Poměrně nevelká rodina byla ovlivněna vysokou úmrtností především dětí a žen.

19. století – v popředí jsou měšťanské rodiny, hlava rodiny je majitel malého nebo středního rodinného podniku. Pojem rodina teprve až nyní označuje jen otce, matku a děti¹, dosud zahrnoval širokou rodinu a služebnictvo, píše Singly (1999, s. 23). Rodiny městského proletariátu, bojují s vykořisťováním, bídou, nemocemi a alkoholismem. Radikální sociální hnutí (K. Marx a B. Engels) viděli řešení v revoluci. Hlavně v Americe, anglosaských zemích a ve Francii se vášnivě diskutuje o právech žen, o monogamii, skupinových manželstvích a podobně. Vznikají první ženská hnutí, ženy nechtějí být jen „rodičkami“ (Možný, 2002, s. 28-29). **1. října 1890** – otevření prvního středoevropského dívčího gymnázia *Minerva* v Praze. I u nás vzniká hnutí za emancipaci žen, za jejich vzdělávání na vysokých školách, za právo žen volit, které ve světě víc než u nás, nabourává tradiční pojetí rodiny. Českým a moravským ženám šlo hlavně o větší uplatnění v občanském životě, bezdětnost a radikálnost nebyla primární. Božena Viková-Kunětická už tehdy míní: „*Jsem přesvědčena, že ženské hnutí, jak se nyní provádí, přináší jisté nebezpečí: v ubývání populace a hnutí přirozeného ženství. Žena razí si cestu vpřed, odmítá lásku i mateřství*“ (Viková-Kunětická, in Štěpánková, 2006, s. 34). Tato dáma založila ke klasické definici rodiny i novou definici rodiny, vyjádřenou ženou a dítětem, aby v případě jakéhokoli odejití muže se tomuto svazku dostalo stejného společenského ocenění jako rodině úplné. Je zajímavé, že svazek ženy a dítěte považovala za hodnotnější a pevnější než svazek ženy a muže.

Dvacátá léta 20. století – poválečná léta byla u nás pro rodinu typická růstem sňatečnosti, v roce 1920 uzavřelo sňatek u nás necelých 140 000 svobodných a snižoval se věk vstupu do manželství². Děti vyrůstaly v rodinách s více jak 3 sourozenci, jedináčci tvořili 9-10 % (Tuček, 1998, s. 21).

¹ De Singly vychází z pojmu „rodina“ ve slovníku Akademie z roku 1835.

² *Demografie* [online], dostupné z: http://www.demografie.info/?cz_snatecnosthistorie.

Padesátá léta 20. století byla v západním světě dobou optimismu a elánu, ideálem je dvougenerační rodina s tradičně rozdělenými rolemi muže a ženy a nejméně třemi dětmi. Ženy rodí a rodina „dohání“ válečná léta, uskutečňují se odkládané porody, a období je označováno jako zlatá éra rodiny. Od konce padesátých let ženy opouští domácnosti (vznik formálních organizací přebíral část výchovy o děti) a věnují se profesní kariéře. Hospodářský růst zajistil pracovní místa, která nevyžadují fyzickou sílu a žena je zvládá stejně jako muž. Ženská a mužské role v rodině se mění. Snižuje se počet narozených dětí a roste počet rozvodů. Vzniklá konzumní kultura chrlí automobily a spotřebiče. Pro mladé lidi přestávají být rodiče a prarodiče primárním vzorem, protože jejich názory, zkušenosti, zvyky a tradice, které se předávaly z generace na generaci, jsou pro ně nemoderní.

Šedesátá léta 20. století – dospívají mladí lidé, kteří už nepoznali válku a vyrůstali v padesátých letech v tradičních rodinách s pevným uspořádáním. Mladí lidé v západní společnosti nechápou své rodiče, kteří v jejich věku prožívali konec války a revoltují proti pokrytecké morálce ve společnosti, sympatizují s radikálními hnutími, marxismem, feminismem a prohlašují instituci tradiční rodiny jako ideologický přežitek starých časů.

Možný situaci (2002, s. 19-21) vysvětluje:

- Rodina ztratila monopol na sex. Křesťané uznávali pouze manželský sexuální vztah a nyní společnost tolerovala nejen sex předmanželský, ale i partnerský bez uzavření sňatku.
- Rodina jako záruka legitimacy dětí ztratila význam, společnost přestala rozdělovat děti na nelegitimní a legitimní.
- Rodiče jako tradiční hodnota ztratili význam. Už neměli moc vybírat vhodné partnery pro své potomky a zajistit tak pokračování rodinného statku, majetku, kulturních návyků, náboženství.
- Rodina jako doživotní instituce ztratila význam. Manželství se rozpadala hlavně z důvodů ztráty sexuální přitažlivosti a lidé běžně rozdělovali, co Bůh spojil.
- Rodina jako jediné zajištění výchovy dětí ztratila význam. Škola převzala jejich výchovu, masmédiá ukazovala správný životní styl, nemocnice a různá sociální

zařízení se staraly o nemocné a staré příbuzné. Rodině zůstala funkce zajistit pocit bezpečí proti vnějšímu světu a úkol dobře se bavit a konzumovat.

- Rodina jako záruka reprodukce ztratila význam. Primárně se rodilo více dětí, ale masově dostupná antikoncepce a legalizace potratů zapříčinily rostoucí počet bezdětných manželství.

Sedmdesátá léta 20. století – mění se klima ve společnosti – přichází první ropná krize, společnost trápí drogy, terorismus a organizovaný zločin. Většina žen je zaměstnaných, ale roste nezaměstnanost. Feministické hnutí je velmi silné. V západní a severní Evropě klesá porodnost. Společnost si uvědomuje nesamozřejmost rodičovství, čistého vzduchu a vody.

V České republice je feministické hnutí poměrně slabé, Alena Wagnerová (in Možný, 2002, s. 84) to vysvětluje tím, že český muž měl jen slabou ekonomickou moc, nepředstavoval hrozbu ani výzvu, nebyl třídním nepřítelem. Majetky rodin nebyly zdrojem moci ani zisku.

Devadesátá léta 20. století – dospívá mládež, která z jedné třetiny zažila rozvod rodičů anebo vyrůstala v mimomanželském svazku či neúplné rodině. V České republice došlo v roce 1989 ke změně politického režimu, společnost se začíná ubírat směrem ke kapitalismu. V postkomunistických zemích dochází i ke zlomu demografickému, kdy se prudce sníží počet narozených dětí, uzavřených sňatků a zvýší se bezdětnost a rozvodovost. Změny se podobají těm, které proběhly v západní společnosti v 60. letech dvacátého století.

3 RODIČOVSTVÍ NEBO BEZDĚTNOST

Bezdětné ženy a dívky se vyslovují v tom smyslu, že málokdy dostanou přímo položenou otázku, *proč nemají dosud děti*, ale stále ji cítí jako přítomnou, ač nevyslovenou. I v současné modernitě je bezdětná žena ve věku nad třicet let jakousi odchylkou od normy a okolí uvažuje, proč ještě nemá děti. Příčiny bezdětnosti opět vycházejí z měnící se společnosti, která je různorodá a proměnná v čase.

3.1 Příčiny bezdětnosti

Žena, muž, situace – to jsou proměnné veličiny a na konci je velké množství kombinací. Nelze vyvodit jeden správný výsledek. Ženy i muži uvádějí například příčiny bezdětnosti jako důsledek nevyhovujícího partnerského vztahu (například partner je ženatý otec dětí a další nechce), nenajítí vhodného partnera, ztráty zaměstnání, odlišné sexuální orientace, nedostatku ekonomického zajištění, neuvědomělého odkládání mateřství, neplodnosti jako nemoci, odložení z důvodu cestování, kariérního růstu, momentálního nedostatku pocitu mít dítě, vědomí nekončící zodpovědnosti za dítě, strachu ze ztráty dobrého zaměstnání, obavy ze změny partnerského vztahu a podobně. Bezdětnost může být prozatímní a konečná, dobrovolná a nedobrovolná a vytvořena kombinacemi těchto. Důvody, proč se ženy rozhodly pro bezdětnost, se různí z hlediska vzdělání, věku, náboženství, tradic, profesní kariéry, zdravotního stavu, svého charakteru, rodiny, v které žijí.

Faktory ovlivňující bezdětnost rozdělila Hašková (2009, s. 103-104) na:

faktor ekonomický - příjmy, výdaje, bytová situace

faktor touhy po dítěti - psychika

faktor situační - situace mezi partnery, v zaměstnání, zdravotní stav

faktor ideový - zájmy, záliby, přesvědčení, víra, ale i názory nejbližšího okolí muže nebo ženy

- **Faktor ekonomický** - „*Tvorba lidského kapitálu a plnění dalších funkcí rodiny nejsou materiálně a finančně oceněny, což při ztrátě přímého materiálního nebo finančního užítku z dětí výrazně znevýhodňuje rodiny s dětmi vůči ostatnímu obyvatelstvu*“, píše Ministerstvo

práce a sociálních věcí (MPSV, 2004, s. 11).³ Společnost vyzdvihuje jednotlivce a ne rodinu s dítětem, mít či nemít děti je zcela svobodné rozhodnutí partnerů. Náš stát nerozeznává, zda jednatelce vychovává nebo nevychovává dítě. Užitek dětí pro rodiče je v postmoderní společnosti emoční a nahradit ho hračkou není těžké. Nebuďme překvapeni, že výsledkem je rozhodnutí párů zůstat celoživotně bez dětí. Tolik zpráva MPSV.

Dnešní vysoká nezaměstnanost, která se bude pravděpodobně dál zvyšovat, přispívá k nejistotě mladých lidí a finančnímu deficitu. Podle zjištění Haškové (2009, s. 103), mladí bezdětní lidé do 40 let, daleko častěji než starší rodiče, zmiňují bytovou a ekonomickou situaci jako příčinu prozatímní bezdětnosti. Může to znamenat nízký příjem v zaměstnání, ale i jejich větší náročnost v otázce bydlení při zakládání rodiny než u starších lidí.

Výchova dítěte znamená zajištění jídla, ošacení, vzdělání, chránit jej proti nemocem, zajistit hezké dětství a bezproblémové dospívání. A to stojí rodiče nemalé peníze. Podle údajů Českého statistického úřadu z roku 2003 se jedná o částku 76.218 Kč⁴ na jedno dítě ročně a do jeho 18 let stojí výchova jeho rodiče zhruba 1,5 milionu korun. Podle Easterlina (in Rabušic str. 130) partneři rozhodují o počtu dítěte ne podle ekonomické úrovně v níž žijí, ale jak ji oni vnímají a hodnotí.

- **Faktor situační** – Hašková a Pomahačová zmiňují (2006, s. 25) jako silný faktor, neochotu partnera „pracovat“ na rodičovství, pokud vzniknou problémy s početím. Žena je pro těhotenství schopna udělat cokoli, ale její partner ne. Muži se také obávají situace, která by je označila za příčinu neplodnosti. Ženy se cítí osaměle a frustrovaně ve svém trápení a výsledkem je rozchod s partnerem.

Bezdětní vysvětlují svůj prozatímní stav nejistotou a nedůvěrou v partnera při výchově dítěte. Častější je to případ žen, kdy cítí, že partner se nemíní vzdát bohémského stylu života a není připraven na zodpovědnost při výchově dítěte. Člověk, který byl rád dosud opečovávan, se nezmění v toho, kdo se bude starat o přecitlivělou a podrážděnou ženu a o dítě. Ženy tak odkládají mateřství a tiše doufají, že partner svůj postoj změní a potomky chtít nakonec bude. Záleží na něm, zda změní svoje uspořádání životních hodnot.

Ženy mají přirozený strach z porodu, neznám ženu, která by se na porod těšila. Ještě v 19. století umírala při porodu každá desátá rodička a v nemocnici byla úmrtnost dokonce vyšší (Lenderová, 2006, s. 145). Statistiky se nikde nezmiňují, jak vysoké procento

³ Ministerstvo práce a sociálních věcí [online], dostupné z http://www.mpsv.cz/files/clanky/899/zprava_b.pdf.

⁴ ČSÚ [online], dostupné z: [http://www.czso.cz/csu/2004edicniplan.nsf/t/5D0046C340/\\$File/30100415a.pdf](http://www.czso.cz/csu/2004edicniplan.nsf/t/5D0046C340/$File/30100415a.pdf), údaj je konkrétní pro neúplnou rodinu s 1-3 dětmi.

představují ženy, které kvůli obavě z fyzické bolesti zůstanou konečně bezdětné. Známe několik žen, které po absolvovaném prvním porodu už další dítě mít odmítly. Mají strach z možného potratu, špatně provedeného porodu, narození dítěte s poruchou, fyzické bolesti a podobně. Současná ruská spisovatelka Arbatova vzpomíná na bezútešný stav v sovětské porodnici: „*Bezmocnost a neadekvátnost těhotných dosahuje takové míry, že se proměňují v nejdokonalejší zombies na světě...*“ (Arbatova, in Zadražilová, 2006, s.336).

Pro těhotenství je zásadní z lékařského hlediska **biologický věk prvoroďičky** (Hašková, Pomahačová, 2006, s. 43). Ideální věk pro nejvyšší pravděpodobné procento otěhotnění a nejnižší pravděpodobné procento poškození plodu je 20-25 let. Od třicátého roku ženy plodnost klesá, porodní cesty už nejsou tak pružné, zvyšuje se pravděpodobnost výskytu vrozených vad a lékařských komplikací, předpokládá se, že o tyto ženy bude péče nákladnější. Z pohledu biologického může být chování žen, které rodí své první dítě nedlouho před čtyřicátkou, jako spíše neracionální. Z pohledu sociologa je však jednání naopak velmi racionální, protože dítě se rodí do zajištěného rodinného prostředí.

Faktor ideový – Možný (2002, s. 132) připomíná frustraci budoucích matek ze selhání při péči o dítě, kterou vzdělanější ženy cítí obtížněji, než ženy z dělnických rodin. Uvědomují si chybějící praktickou zkušenost s výchovou malého dítěte, protože samy pochází už z generace napůl jedináčeků a zažívají při výchově svého prvního (a často jediného) dítěte pocit vlastní nedokonalosti. Chtějí dokázat okolí, že jsou také perfektními matkami, protože předtím byly vždy perfektními v práci i v soukromí.

U mladých bezdětných lidí, socioekonomicky dobře zabezpečených, je prodloužení doby bezdětnosti způsobeno i vysokou mírou využití volnočasových aktivit, dalším vzděláváním se, nebo cestováním.

Faktor touhy po dítěti – podle zjištění Haškové (2009. s. 103), rodiče ve věku 30-40 let přisuzovali největší roli rozhodnutí pro mateřství „*touze po dítěti*“. Některé ženy necítí potřebu (zatím) mít dítě, je to normální?

3.1.1 Je mateřský instinkt vrozený?

Obecně přetrvává názor, že ženy rodí děti, protože jsou k tomu geneticky a biologicky předurčené a řídí se vrozeným mateřským instinktem. Francouzská socioložka E. Badinterová je názoru, že mateřská láska jako instinkt neexistuje, ale jedná se o to tlak společnosti: „*Z toho, že žena může být matkou, se vyvodilo, že musí být matkou a že své štěstí nemůže nalézt nikde jinde než v mateřství*“ (Badinterová, in Rabušic, 2001, s. 151-153),.

Dokládá z historie, že do konce 18. století láska mezi mužem a ženou, mužem či ženou a dítětem fungovala hlavně na bázi autority, mateřský instinkt se neobjevoval. Matky o děti neprojevovaly velký citový zájem a děti kojily kojné, vychovávali je pěstouni nebo končily v nalezincích. Teprve Rousseau a Freud tvrdili, že každá matka spontánně miluje svoje dítě a je především matkou, ostatní jsou mravně špatné. Od 20. století je už žena celkově odpovědná za dítě. Podle Badinterové mateřská láska není instinktem, protože ho některá žena má a jiná ne. Minimálně je to záležitost diskutabilní, jak dokládá Hašková ve výpovědích konečně bezdětných žen.⁵ Paní Jana (in Hašková, 2009, s. 143) o tom, proč zůstala bez dětí, říká: „*Nevím (proč mi ještě netikají biologické hodiny – poznámka autorky), já mám asi nějakou poruchu. Že ty mateřský pudy jsem nějak neobjevila ... kvůli jednomu jsem šla k psychologovi ... jako proč to necítím. Potřebu mít dítě. Jeden mi řekl na rovinu, to bylo jenom jedno sezení, že to je tím, že jsem sobecká. Že nechci obětovat čas nebo zdraví. (Jana, 40 let, středoškolačka, svobodná, asistentka, nesezdané soužití ve větším městě).*“

Možný (2002, s. 123) k tomuto tématu připomíná, že rodičovská fáze se může ženě biologicky otevřít buď v patnácti, nebo i ve čtyřiceti letech, anebo vůbec. Proto neodsuzujeme mladé lidi, že nemají děti, je to každého volba. Ne každá žena může, nebo chce být matkou. V médiích nám ukazují záběry týraných dětí a jejich necitlivých rodičů. Raději neměli mít vůbec děti.

Příčiny bezdětnosti můžeme rozdělit právě podle toho, jak ženy cítí mateřský pud a z toho vyplývá rozdělení:

nedobrovolná bezdětnost – v tomto případě nehraje mateřský instinkt žádnou roli, žena kvůli biologickým, partnerským a ekonomickým překážkám děti mít nemůže,

dobrovolná bezdětnost – žena nepocítuje potřebu být matkou; většinou se jedná o ženy s dobrým socioekonomickým zázemím, úspěšné v práci a aktivní (Dudová, Hašková, Maříková, 2010),

ne/volba bezdětnosti – znamená nejčastěji prodlužování bezdětnosti. Může být způsobena právě chybějícím pocitem ženy být matkou. Pouze zatím nejsou její a partnerovy plány o mateřství konkrétní. Partneri se vyjadřují (in Hašková, 2009, s. 162) například: „*Ale my neodkládáme rodičovství, my k němu spějeme ... ty hovory, který jsou o tomhle tématu, tak jsou spíš laděný, ten význam, který pro mě mají, je v tom, že vím, že oba dva spolu chceme*

⁵ Hašková termínem označuje bezdětné ženy ve věku 45-50 let, protože pak už rodí jen ojediněle.

mít děti. (Olga, 32 let, středoškolačka s nástavbou, cestovní ruch – rezervace, LAT ve stejném větším městě).“

Tyto ženy zatím: děti neplánují, bezdětnost ani rodičovství v budoucnu ale neodmítají, nejsou ještě rozhodnuty. Tyto postoje zaujímá nejvíce bezdětných žen. Odkládání mateřství, je jednou z příčin, že počet dětí, který se skutečně narodí, je tak nižší než uvažovaný. U žen nebo partnerů, kteří nejsou ve svých názorech vyhraněni, dochází k promeškání správného biologického věku. Důvodem může být spontánní potratovost, dosud neobjevena nemoc ženy, partnera, nezdravý plod a následná interrupce nebo jiné vnitřní či vnější příčiny, které způsobí bezdětnost partnerů.

Ženy, které v současnosti už nemohou mít děti kvůli věku, popisují tehdejší situaci jako normální, v souvislosti s okolnostmi, které panovaly. Nyní se z běžných okolností staly velké, protože volba mít děti už nejde vrátit Hašková (2009, s. 162-171). Ženy, které si ji zvolily samy, mohou a nemusí litovat své rozhodnutí, ale nebývají zatrpklé, jako mohou být ženy, které zůstaly bezdětné nedobrovolně a ty strádají především emociálně.

A proč je vlastně děti dobré mít?

3.1.2 Jaká je hodnota dítěte pro rodiče?

Kdysi představovaly děti pro své rodiče, kteří vlastnili pole, levnou pracovní sílu a materiální zabezpečení stáří. Zákaz roboty, zavedení povinné školní docházky nebo důchodového systému, změnilo ekonomický užitek z dětí za užitek emociální.

Rabušic (2001, s.154) konstatuje: „*Z ekonomického hlediska mít děti je v moderní společnosti čirá pošetilost.*“

V českém prostředí potvrdil empirickými výzkumy Mareš (in Hašková, 2009,s. 47) přednost emociálního užitku (pocit štěstí a lásky, jedinečný vztah mezi matkou a dítětem, pocit sebenaplnění, zdroj zábavy) před materiálním prospěchem. Friedman, Hechter a Kanazawa předpokládají (in Rabušic, 2001, s. 166), že **rodičovství navíc snižuje nejistotu**. Aby se jí lidé pozbyli, měli by například partneři v nepevném svazku teoreticky počít dítě častěji, než partneři v pevném svazku, ženy s menší šancí najít si vhodného partnera, by se měly stát rodiči dříve než ty s mnoha nabídkami a podobně.

Hofmanová a Hofman (in Rabušic, 2001, s. 154), na základě analýz seřadili hodnoty z dětí takto:

1. rodiče získávají status dospělosti a sociální identitu, 2. děti dávají rodičům pocit jisté nesmrtnosti, 3. děti dávají rodičům pocit morálnosti; rodiče se stávají lepšími, protože myslí

především na dítě, 4. děti zcelují rodinu, 5. děti jsou zdrojem novosti a zábavy, 6. přinášejí rodičům naplnění a kreativitu, 7. pro rodiče jsou zdroj moci a pocitu kontroly, 8. děti podporují soutěživost a srovnávání u rodičů, 9. jsou ekonomicky užitečné.

Rodičovství, ale hlavně bezdětnost je, zvláště pro ženy, spojena s velkými náklady, které představují pocity osamění, nenaplněnosti života, někdy i menší společenskou prestiž (Dudová, Hašková, Maříková, 2010, s. 415). Citové náklady se sníží s prvním potomkem a pak se postupně navyšují o ztrátu času, odpovědnost a s dalšími dětmi rostou.

3.1.3 Rodina s dvěmi dětmi

Proč dnešní mladí lidé preferují vychovávat dvě děti? Kde je základ nynější *dvoudětné reprodukční psychologie*? Lopreato a Yu (in Rabušic, 2001, s. 147) vysvětlují, že takové chování má kořeny v kultuře lovců a sběračů, kteří žili na afrických savanách před milionem let a z jejich dětí přežívaly zhruba dvě děti, Cliquet vysvětluje nejvíc běžné dvoudětné rodiny tím, že rodiče si přejí mít chlapce a holčičku. Tam, kde jsou oba sourozenci stejného pohlaví, je snaha (po určité době) mít další dítě opačného pohlaví. Sama míním, že dnešní obliba rodiny s dvěmi dětmi se dá vyjádřit praktičtěji: rodiče nechtějí, aby dítě nebylo jedináčkem a nebylo rozmazlené; obávají se, aby dítě po jejich smrti, nezůstalo samo; mají strach, že v případě úmrtí jediného potomka končí reprodukce rodiny, protože žena z věkových důvodů už nemůže mít další děti; ženy berou v úvahu ekonomickou závislost na muži, spojenou s počtem dětí a to jsou maximálně děti dvě, které jsou po rozvodu schopny samy vychovat; celkové náklady na jedno dítě jsem uváděla v kapitole 3.1a jsou, s přihlédnutím na dnešní dobu ekonomické krize, opravdu vysoké.

3.2 Jak se u nás bezdětnost vyvíjela?

Denně média řeší nízkou porodnost, která prý určitě vyústí v situaci, kdy na trhu práce nebude nikdo, kdo by pracoval a situace bude katastrofální. Jistě, zvyšují se počty seniorů a narůstá věková struktura obyvatelstva, protože se celkově více staráme o své zdraví, ale problémem je spíše neexistence zdravé sociální politiky v české společnosti. Současná medicína podporuje v mateřství všechny ženy, které uvažují o dítěti. Ženy, které mohou mít dítě a přesto se rozhodnou být bezdětné, jsou označovány jako sobecké a pohodlné. Pro život

bez dítěte se rozhodly z nějakých důvodů, ale pro společnost jsou její důvody většinou nepochopitelné. A jak to bylo s plodností v minulých letech, byla matkou každá žena?

19. století - přístup společnosti k bezdětnosti se lišil od dnešního. Ženy byly běžně matkami, ale rovněž pro společnost bylo normální, že její část tvořily bezdětné ženy, převážně neprovdané. Provdané ženy měly ke své bezdětnosti většinou důvody zdravotní nebo společenské. Ženám, které měly nevyléčitelnou nebo dědičnou nemoc, kterým hrozil obtížný porod nebo porod poškozeného dítěte, bylo lékaři doporučeno se raději nevdávat. Například Eliška Krásnohorská, z důvodu dědičného kloubového revmatismu, se rozhodla děti nemít, rovněž lékařka Anna Bayerová zůstala bezdětná a vyjádřila se: „*Jest nás ženských všude příliš mnoho, všechny vdáti se nemůžeme, nechme to tedy zdravým, statným, tělesně schopným*“ (Bayerová, in Lenderová, 2006, s. 144-145). Také jiné ženy, mezi nimi například Simone de Beauvoir, si zvolily bezdětnost; soudily, že je nemožné být intelektuálkou a zároveň dobrou matkou.

Přelom 19. a 20. století až třicátá léta 20. století – u žen narozených na přelomu století se konečná bezdětnost v Československé republice pohybovala přes 20%, v Rakousku přesahovala mírně 30%. Hodnoty souvisely s první světovou válkou, hospodářskou krizí třicátých let, lidé se seznamovali s prvními antikoncepčními metodami (Hašková, 2009, s. 14). Platilo, že bylo více konečně bezdětných žen, než v následujících letech, ale žena rodila více dětí; Rabušic (2001, s. 67) uvádí úhrnou plodnost⁶ 4,96 dětí. Úmrtnost žen při porodu klesla z 10% na 2 % z důvodů vyšší odbornosti lékařů, zkvalitnění hygieny a životosprávy ženy-matky (Lenderová, 2006, s. 145).

Padesátá léta 20. století – přestože před druhou světovou válkou se u nás rodinné chování podobalo tomu v západní Evropě⁷, po ní se začalo vyvíjet jako v ostatních postkomunistických zemích (Rabušic, 2001, s. 71-72; Možný, 2002, s. 129-130). Ženy začaly preferovat **dvoudětný model** a tento trend vydržel dodnes. Rodily většinou hned po sňatku do 25 let, porody následovaly za sebou (Kučera, 2008, s. 232). Žen bez dětí bylo v roce 1950 okolo 30 % ze všech žen v České republice a tato nejvyšší dosažená bezdětnost v roce 1980 dosáhla minima 19,5 %. Konečná bezdětnost se pohybovala v roce 1950 okolo 18%⁸

⁶ Udává počet živě narozených dětí, které by se narodily jedné ženě v jejím reprodukčním období, to je mezi léty 15-49 let.

⁷ Počet dětí v rodině ovlivňoval věk při uzavření sňatku a délka trvání manželství. Vše souviselo s majetkovými poměry (Rabušic, 2001, s. 71).

⁸ *Demografie* [online], dostupné z: http://www.demografie.info/?cz_detail_clanku&artclID=118.

a v dalších letech klesala (v roce 2001 na úroveň 2,1). V roce 1959 představovala úhrná plodnost 1,98⁹ dítěte na jednu ženu. V západních společnostech začíná trend snižování plodnosti.

Sedmdesátá a osmdesátá léta 20. století byla později označována jako *Husáková léta*, protože došlo k realizaci výhodných opatření pro rodiny a úhrná plodnost ukázala na zatím maximální hodnotu 2,45 dětí na jednu ženu (Kučera, 2008, s. 235). Tolerance předmanželského sexuálního života zapříčinila, že 59 % v roce ze všech prvorozených dětí bylo ne zcela plánovaných a narodilo se v prvních devíti měsících po svatbě; 8 % mimo manželství tvrdí Možný (2002, s. 130). V období socialismu se sňatky uzavíraly především z důvodů těhotenství nevěsty. Sňatky a první porody spolu úzce souvisely. Mimomanželská plodnost se pohybovala do 10 %. U svobodných žen se pohybovala konečná bezdětnost okolo 90 % (Hašková, 2009, s. 23-25). Rodičovství bylo samozřejmé. Možný (2002, s. 130) uvádí v roce 1975 průměrný věk 22,1 let u prvorodiček, do roku 1996 zvýšení na 23,7 let, v západních zemích Evropy rodily prvorodičky průměrně v 25-26 letech, ale hodně žen rodilo poprvé až po dosažení 30 let. Podíl celoživotně bezdětných žen vykazoval stabilní hodnotu okolo 7% a byl jedním z nejnižších v Evropě (Kučera, 2008, s. 233-234).

Devadesátá léta 20. století představovala pro postkomunistické země velké změny. V České republice klesá stabilita manželských párů, klesá sňatečnost, založení rodiny odkládají partneři do vyššího věku, je vykazován extrémně nízký počet narozených dětí. Největší rozdíl je v nárůstu počtu mladých lidí ve věku do 30 let, žijících bez stálého partnera, nyní a před 15 lety. Mezi 30-40letými bezdětnými muži nemá (dosud) stálou partnerku a nebylo nikdy sezdáno 45% z nich a mezi 30-40letými bezdětnými ženami je to 40% (Hašková, 2009, s. 76).

Průměrný věk prvorodiček se zvyšuje. V roce 2010 bylo ze všech prvorodiček 52,8 % ve věku 30 let a starších, a ve skupině 35 let a starší se jednalo o 15,5 %.¹⁰ Úhrná plodnost v České republice klesla pod 1,13 dítěte na jednu ženu v roce 1999, oproti údaji 1,89 z roku 1990 (Kučera, 2008, s. 235) a poté mírně stoupá.

V České republice je rodičovství chápáno do značné míry jako nejvyšší naplnění života, celoživotní bezdětnost pro většinu mladých lidí přichází v úvahu v případě důvodů zdravotních, ekonomických a celibátu. Ale: „*Pouze více než dvě pětiny českých mužů a žen*

⁹ Demografie [online], dostupné z: http://www.demografie.info/?cz_porodnosthistorie.

¹⁰ Ústav zdravotnických informací a statistiky ČR [online], dostupné z: <http://www.uzis.cz/katalog/zdravotnicka-statistika/rodicka-novorozenec>.

souhlasí s výrokem, že žena musí mít dítě, aby se naplnilo její poslání“ (Hašková, 2009, s. 111). Rabušic (2001, s. 159) dokládá konkrétní časové změny názorů. V roce 1991 souhlasilo s výrokem *žena musí mít dítě, aby se naplnilo její poslání* 63 % respondentů, v roce 1999 už jen 44%.

3.2.1 Proč klesla plodnost a zvýšila se bezdětnost v české společnosti právě v 90. letech?

- do 90. let byla hormonální antikoncepce pro dívky prakticky nedostupná, nekvalitní, mladým dívkám nedoporučována; o sexuálním životě se nemluvalo,
- do 90. let neexistovaly pro mladé lidi nad dvacet let žádné volnočasové aktivity, lidé nemohli cestovat do zemí mimo východní blok a mladí lidé se nudili,
- jediná seberealizace byla v založení vlastní rodiny, která individuality navíc chránila před státní mocí; svobodná/svobodný vyčnívali mimo zaběhlý pořádek v rodinných vztazích,
- nejvíce výhod od státu se dostávalo modelu máma (manželka), táta (manžel) a děti; jednalo se o výhodné novomanželské půjčky, mladé rodiny dostávaly byty, bezdětní odváděli vyšší daně, ženám se odečítal počet dětí při odchodu do důchodu, děti ve škole měly zdarma všechny školní pomůcky, pracujícím zajistil podnik levnou dovolenou, lázně a podobně, uvádí Hašková (2009, s. 24).

Tyto faktory se jeví jako nejvíc příčinné pro uzavírání sňatků mezi mladými lidmi v mladém věku a plození dětí do konce osmdesátých let. Jejich zánikem a vznikem novodobých (lidé mění zaměstnání, dojíždí za ním, soukromě podnikají, odcházejí pracovat do zahraničí, musí se orientovat ve změnách nové doby, dohání zmeškané příležitosti), dochází k proměně české společnosti podobně jako v druhé polovině šedesátých let ve vyspělých zemích Evropy:

1. manželství je nahrazováno různými typy nesezdaného soužití, 2. středobodem svazku jsou partneři, ne dítě, 3. díky antikoncepci jsou ženy svobodné, 4. klesá plodnost a zvyšuje se bezdětnost, 5. partneři odkládají rodičovství, 6. ženy už nejsou tolik pod společenským tlakem „být matkou“ a stávají se sebevědomějšími.

3.3 Předchozí demografické změny ve světě

Člověk, jako biologický druh, má zakódováno přežít a vyprodukovat zdravé potomky. Může žít skoro všude, ale jeho produkci limituje planeta Země. Pro člověka je výhodná a typická umírněná reprodukce. Pokud by počet lidí na Zemi klesl na 400-500 jedinců, došlo by k plození mezi blízkými příbuznými a ke genetickému oslabení druhu, který vede přes nízkou plodnost k zániku populace. Žena může teoreticky přivést na svět **patnáct až sedmnáct dětí**, pokud by žila od počátku své možné reprodukce do menopauzy, bez použití antikoncepčních metod. Nejvyšší plodnost má Omán s 7,1 dítětem na ženu, Somálsko se 7 a Uganda se 6,9 dětmi na ženu, naproti tomu ve vyspělých státech je to mezi 1,2-1,8 dětmi na jednu ženu (Rabušic, 2001, s. 26-33).

Do roku 1750 se počet obyvatel Země nijak nezvyšoval, od roku 0 (zhruba 250 milionů obyvatel) do roku 1750 (770 milionů) se jen ztrojnásobil. V roce 1804 dosáhla planeta první miliardy lidí, v roce 1960 3 miliardy, v roce 1987 5 miliard, v 6 miliard v roce 1999. Prognózy institucí předkládají různé varianty miliardového i bilionového vývinu plodnosti, jisté je, že v roce 2011 populace na Zemi dosáhla 7 miliard¹¹. Mezi léty 1750-2011 se počet populace na planetě Zemi skoro zdevitinásobil, zvýšil se ze 770 milionů obyvatel na 7 miliard.

V období mezi lety 1750-1930 dochází k první velké změně v reprodukčním chování populace v západní Evropě. Proces je označován jako první demografický zlom nebo *tranzice* (Rabušic, 2001, s. 52-53) a představuje prudké zvyšování populace. Tranzice začala fází vysoké porodnosti a úmrtností, ve druhé její fázi se snížila úmrtnost a končí fází poklesu porodnosti. V letech 1810-1820 je zaznamenáno ve Francii vůbec první pomalé stabilní snížení porodnosti, ve většině evropských zemích probíhalo intenzivně v letech **1880-1910**, u nás nastaly pozvolné začátky po roce 1870. Do roku 1930 proběhly poslední změny v Bulharsku, Španělsku a Irsku (Rabušic, 2001, s. 67).

V souvislosti s poklesem plodnosti vznikaly různé teorie, ale dnes je jisté, že snížení porodnosti neznamena snížení absolutního růstu světové populace, protože existuje **setrvačnost reprodukce populace**.

¹¹ Demografie [online], dostupné z: http://www.demografie.info/?cz_detail_clanku=&artclID=779.

Proč došlo k demografickému zlomu? V 60. letech 20. století je Dumontova teorie (in Rabušic, 2001, s. 59-63) o sociálním a ekonomickém vzestupu rodiny¹² jako o příčině poklesu porodnosti, zpochybněna jako jediná příčinná. Zvýšení populace vysvětluje snížením úmrtnosti dětí, rozvojem urbanizace, industrializace, vzdělání a omezení církevního vlivu; lidé přestávají uznávat hodnoty; rodiny už nepotřebují děti jako levnou pracovní sílu ani jako pojistku na stáří (děti začaly chodit povinně do školy, nemohly pracovat tolik jako dříve a stávají se dražšími), lidé chtějí ovlivňovat početí. Studenti J. Knodel a N. Iskandar při zpracování projektu porodnosti v jednotlivých zemích zjistili, že k nízké míře plodnosti došlo ve stejné době jak v Anglii a Maďarsku, které se velmi lišily v socioekonomických podmínkách, tak ve stejnou dobu například v Rumunsku a Norsku. A. Coale použil jejich projekt a ve své výzkumné práci tzv. *princetonském projektu*¹³ zjistil, že pokles porodnosti je ovlivněn hlavně **kulturními** faktory (Rabušic, 2001, s. 65-83). Začal ve stejném čase v oblastech se stejnými zvyky a tradicemi, stejným jazykem a lidé si předávali zkušenosti a návyky, uvádí se i předávání výměnných informací v oblasti antikoncepčních metod, které se stávaly normami společnosti.

Od 60 let 20. století dochází v Evropě k druhému demografickému zlomu v poklesu plodnosti, v postkomunistických zemích nastává pokles plodnosti až v 90. letech a stále trvá, ale o tom se už zmiňuji ve své práci podrobněji.

3.3.1 Past nízké plodnosti

Lutz (in Hašková, 2009, s. 19) zformuloval s kolegy hypotézu o pasti nízké plodnosti a ta říká, že pokud klesne plodnost pod poměr 1,5 dítě na 1 ženu, dojde k dalšímu snižování plodnosti, protože:

- čím se rodí méně dětí, ubývá i budoucích potencionálních rodičů
- nízká plodnost zase vytváří kulturu nízké plodnosti
- mladí lidé mají v důsledku stárnutí populace a zatížení důchodového systému menší příjem.

3.4 Populační diskuze

¹² Dumont soudí, že rodina chce dosáhnout vyšší společenské postavení, snižuje se hodnota více dětí pro rodinu, zároveň se výchova dítěte stává dražší a manželé omezují počet dětí.

¹³ Projekt srovnává manželskou plodnost v jednotlivých evropských státech před poklesem a po něm.

Jak se k populačním změnám vyjadřují čeští sociologové? Rabušic i Možný jsou názoru, že mladí lidé změnili své hodnotové preference. Reprodukce nabrala standartní směr, který probíhá v západní Evropě už od 60. let a mladí lidé u nás se chovají podobně jako jejich západní vrstevníci: „*Proměny v charakteru českého demografického chování, především však v oblasti reprodukce, jsou výsledkem moderní kulturní změny, jejíž nositelkou je současná mladá česká populace. Tato kulturní změna krystalizovala jako echo vývoje západní společnosti ...*“ (Rabušic, 2001, s. 226). Naproti tomu Rychtaříková soudí:

„*Nové hodnoty, normy a postoje vznikaly na západě v období ekonomického a sociálního klidu, zatímco v postkomunistických zemích jde o období hlubokých ekonomických a sociálních transformací. Není zřejmé, zda kohorty, které mají stejné formální demografické parametry, jsou také totožné ve svých hodnotových orientacích, a tudíž mohou představovat různé mentální kohorty ... Demografické trendy devadesátých let v zemích bývalé východní Evropy pravděpodobně vyjadřují narůstající tenzi mezi aspiracemi (sociální tenze) a možnostmi jejich reálného naplnění (ekonomická dimenze)*“ (Rychtaříková, in Hašková, 2009, s.29).

Příčiny poklesu porodnosti vidí v nejistotách a obavách mladých lidí z budoucnosti. Partneři nechtějí být celoživotně bezdětní. Sobotka (2004, in Hašková, s. 30) se domnívá, že pokud je nízká plodnost důsledkem socioekonomické krize, v budoucnu (někdy) pomine a pak se míra plodnosti vrátí k původním číslům. Naopak v případě, že mladí lidé přehodnotili pořadí svých hodnot a priorit (podle Rabušice), plodnost se nevrátí na původní hodnoty.

I v letech komunismu panovaly obavy z nedostatků pracovních sil k vybudování lepších zítřků věc kolektivu a řešením se stala propopulační opatření.

Day (in Rabušic, 2001, s.233) o plodnosti říká: „*Naše moudrost, říká Day, by nás proto měla vést k tomu, abychom přijali tento vývoj jako nevyhnutelný, abychom se na něj adaptovali a snažili se z nižšího počtu obyvatel vytěžit ta pozitiva, která jsou v něm inherentně ukryta.*“

3.5 Bez/dětnost v souvislostech

Nárůst bezdětných, odkládání rodičovství do pozdějšího věku (s myšlenkou, že v budoucnosti už nejistoty budou klesat), zvyšování nezaměstnanosti, nestability na trhu práce, růst finančních nákladů na dítě, nabídka nových příležitostí, které vznikly díky otevření

hranic, výhody ze změny politického režimu, mají souvislost se vzděláním lidí a jejich socioekonomickým postavením.

3.5.1 Bezdětnost a vzdělání

Možný (2002, s. 107) vysvětluje bezdětnost u vysokoškolsky vzdělaných žen takto: tyto vzdělané ženy nehledají v manželství společenský vzrůst ani finanční zdroj, protože často jsou zařazeny vysoko už svým původem a všechno ostatní mají. Nehledají ani sex, protože už dávno v naší společnosti neplatí, že jediný správný je manželský sexuální vztah. Tyto ženy jsou udržované, krásné, mají čas a peníze na hýčkání se. Jediná jejich obět je vlastní potěšení z mateřství, jenž některé ani nemusí pociťovat a mohou jej nahradit profesním růstem, realizováním se v zaměstnání nebo rozvíjením svých zájmů zálib. Statistiky mluví o přibližně pětině žen vysokoškolaček. Hašková (2009, s. 42-43) uzavírá problematiku tvrzením, že lidé s nižším vzděláním považují za příčinu zvýšení míry bezdětnosti současnou socioekonomickou situaci, lidé s vyšším vzděláním uvádí spíše hodnotové změny.

3.5.2 Mateřství a zaměstnání

Po staletí pro rodinu platilo, že hlava rodiny je muž, protože představuje ekonomickou moc a fyzickou sílu. Postupně zůstávala platná jen jeho ekonomická převaha (závislost rodiny na něm je obecně tím větší, čím více mají děti) a od 60. let minulého století, kdy ženy začaly pracovat v placených zaměstnáních, ustupuje i mužova moc ve finančních vztazích rodiny. Možný výstižně říká: *„Od nepaměti ženu spoutává její reprodukční funkce přes svou energetickou náročnost, které nemůže dostát, chybí-li v rodinném systému energie muže. Muž pak od nepaměti zajišťuje svou dominanci v páru tím, že plodí tolik dětí, aby byl k jejich zabezpečení nezbytný. Zvětší-li se ekonomická kapacita ženy kultivací její pracovní síly prostřednictvím kvalifikace natolik, že dokáže i sama udržet rodinný systém na akceptovaném standartu za předpokladu omezeného počtu dětí, a je-li v jejich rukou prostředek a tedy i rozhodnutí omezující počet dětí, je poprvé v historii skutečně nezávislá, samostatná, rovnoprávná“* (Možný, 2002, s. 125).

Změny v rodičovství spustily změny ve společnosti. Přeměna v rodičovství souvisela i s uvedením antikoncepce na trh. Ženy byly do doby masového rozšíření antikoncepce ty, pro které nebylo výhodné s partnerem neuzavřít manželství, protože v případě nechtěného těhotenství ležel hlavní díl zodpovědnosti za dosud nenarozené dítě na nich. Pokud partneri

nepoužívají žádnou z metod antikoncepce a žijí normálním sexuálním životem, je 85% šance početí za jeden rok (Rabušic, 2001. s. 100). Antikoncepce¹⁴ byla vynalezena v roce 1956 a na trh se dostala v polovině 60. let dvacátého století. Objev antikoncepce znamenal pro společnost zásadní proměnu. „...vynález antikoncepce, jež dává ženě do rukou suverénní rozhodnutí o tom, zda, kdy a kolik bude mít dětí, má pro lidstvo epochální význam, srovnatelný snad s ovládnutím ohně anebo vynálezem kola“ (Možný, 2002, s. 124).

Práce žen byla v různých obdobích rozličně ceněna.

V předindustriálních společnostech byly mužské a ženské práce sice diferencovány, ale navzájem provázané a výsledek tak zjevný, že nešel podceňovat. Muži nechodili pravidelně do práce a nedostávali pravidelně mzdu a ženy neměly čas ani důvod cítit se nepotřebné a zavázané, protože rodina pracovala většinou spolu a členové byli na sobě závislí. MacFarlane (in Možný, 2002, s. 151) uvádí, že například sezonní dělníci při žních v Anglii byli za stejnou práci placeni stejně, muži jako ženy.

V industriální společnosti nastalo oddělení bydliště od zaměstnání mužů. Ženy a muži přestali v domácnosti přímo spolupracovat a ženy se staly primárně poskytovatelkami neplaceného servisu mužům a začaly být finančně závislé na mužích. Práce v domácnostech se pomalu začala měnit z tvořivé (chleba už ženy ručně nepekly) na rutinní a vykonávané v osamělosti (Možný, 2002, s. 151-152).

50. léta dvacátého století - v Československu se rozvíjel průmysl, ženy měly na zaměstnání rovnou šanci, po třech měsících mateřské dovolené mohly dát děti do jeslí, kojenci pili průmyslově vyráběný Sunar, matky byly přesvědčovány, že dětský kolektiv a odborná pedagožka v jeslích je pro dítě lepší než jejich diletantská výchova, která neví, co dítě potřebuje. Republika potřebovala po ženách, aby rodily děti a zároveň odváděly práci v zaměstnání. Jenže finanční náklady na dítě v jeslích převýšily nadhodnotu z ženiny práce, která byla často s nemocným dítětem doma. Stát uznal, že dítě potřebuje pro výchovu matku a tak byla v 60. letech mateřská dovolena prodloužena (Kučera, 2008, s. 233). Ženy pracují převážně jako dělnice, od 60. let nastupují do administrativy a služeb.

70. léta dvacátého století – v západní společnosti sílí feministického hnutí. Ženy, pro které už bylo vysokoškolské vzdělání běžné, ukazovaly, že monotónní práce v domácnosti je stejně

¹⁴ Antikoncepce byla objevena v USA, za jejího objevitele se označuje Gregory C. Pincus (Rabušic, 2001, s. 101).

náročná jako placená práce v zaměstnání. Požadovaly například v práci plat, který by zohlednil zaplacení chůvy nebo paní na úklid.

80. léta dvacátého století – ekonomiky v západních zemích zrychlují, ženy se čím dál více rozhodují pro bezdětnost a volí profesní růst. Společnost si začíná uvědomovat, že mateřství není samozřejmostí a která žena si ho vybere, měla by být společností ceněna. Roste nezaměstnanost, přibývá důchodců, sociální výdaje států rostou (Možný, 2002, s. 168-170).

90. léta dvacátého století – ženám v české společnosti se otevřel trh práce a oproti předešlé době se mohou realizovat. Vzdělávají se, dostávají se do vedoucích funkcí, zakládají firmy a podnikají. První mateřství odkládají na dobu, až jsou finančně zajištěné a průměrný věk prvorodiček se zvyšuje. Rodinný cyklus začíná být rozmanitý, neprobíhá podle žádného vzorce; muže, ženy i starší děti ovlivňuje jejich zaměstnání.

Tradičně vyšší bezdětnost vykazují německy mluvící země a jihoevropské země. Právě tam jsou nejvýrazněji rozděleny role ženy jako hlavní pečovatelky o členy domácnosti a role muže, který je hlavním živitelem rodiny. Dlouhodobě nejvyšší plodnost je v severských zemích Evropy a ve Francii – v zemích s netradičně rozdělenými rolemi a genderově liberálních. Zhruba do poloviny 70. let platilo, že čím vyšší je zaměstnanost žen, tím je vyšší bezdětnost. Neplatnost dokázaly Engelhardt a Prskawetz (in Hašková, 2009, s. 52) zjištěním, že v severských zemích je plodnost u zaměstnaných matek dokonce vyšší.

3.5.3 Náklady žen a mužů do rodičovství

Rodina je zároveň základem pro vznik sociálních nerovností, Možný (2002, s. 16) tím míní například rozdílný způsob péče o děti, rozdílnou míru vkladu kulturní a sociální výbavy dětem, rozdíly v odpovědnosti za dítě a podobně. Nelze než souhlasit s touto krátkou výstižnou větou. V České republice je nejčastějším typem rodina, kdy muž je zodpovědný za finanční zabezpečení, a žena do rodinného rozpočtu přispívá samozřejmě taky, zodpovídá za výchovu dětí, za jejich prospěch ve škole, za to, jak vypadají a jaké mají oblečení, za jejich zdraví, za úklid a vedení domácnosti, stará se o manžela, rodinu a samozřejmě by měla pečovat o sebe a vypadat přitažlivě.

Obecně je toto uspořádání rolí vnímáno jako správné, podložené zkušenostmi a prověřené léty. Česká společnost očekává, že ženy do rodičovství *rády* investují více svého

kapitálu – času, emocí, práce, mnohdy i financí a situaci okolo rozdělení úloh v rodině nekomentuje. Předchozí odstavec jasně ukazuje, že pro ženy není rodičovství výhodné.

Na třídních schůzkách mé dcery, žákyně 4. třídy základní školy, nám ukázala paní učitelka práce dětí, které měly obsahovat činnosti jejich matky a otce. U maminek byly sloupečky dlouhé, u otců byly uvedeny maximálně 4 činnosti a mimo jiné obsahovaly řízení auta a práci s počítačem.

Právě **očekávaná a skutečná časová investice** do péče o potomky je jednou z hlavních příčin diskriminace žen na trhu práce a nižších příjmů. Čas, který žena vynakládá na péči o dítě, by mohla věnovat k rozvíjení své kariéry a tím získání větší mzdy. Období po narození dítěte je obdobím péče matky. V období po narození dítěte matka tráví všechn svůj čas staráním se o rodinu. Spojování **ženy s pečovatelstvím** a **muže s živitelstvím** v tomto období vytváří nerovnoměrné výhledy do dalšího života. V 90. letech došlo ke zrušení většiny jeslí a díky silným ročníkům lidí narozených v 70. letech, kteří mají děti v tomto věku, dochází v poslední době k velkému nárustu nepřijatých dětí do mateřských škol z důvodů nedostačující kapacity. V situaci, kdy neexistují zařízení pro děti mladší 3 let věku, pro ženu, která nemá hlídání, je jisté, že minimálně 3 roky bude zanedbávat profesní rozvoj. V případě vzdělaných žen, které mají na trhu práce vyšší uplatnění a ambice, se nabízí řešení zůstat bezdětnými. Ženy si uvědomí náklady na mateřství, nejistotu a obavy z neumístění dítěte v mateřské školce, požadavek na nekonečnou péči o dítě a odpovědnost, konec profesního růstu a rozhodují se dítě celoživotně nemít. Náročným obdobím pro ženy je nástup po mateřské dovolené do zaměstnání. Maximální výkon musí podávat jak ve sféře pracovní, tak rodinné a jsou velmi zatíženy. Některé z nich dodělávají v noci to, co přes den z důvodů péče o děti nestihly (Křížková, Tuček, 1998, s. 82-85).

Muži se věnují dětem obvykle podle svých pocitů a nálad, než podle potřeb dítěte nebo partnerky, více o víkendu soudí (Dudová, Hašková, Maříková, 2010, s. 410).

Psychická investice – muž není omezen zodpovědností za dítě a může chodit d zaměstnání a vydělávat. Žena má nižší příjmy ze zaměstnání, nemá čas dosáhnout vyšší pozice, protože pro ostatní členy je oporou a zázemím a vydává se emociálně. Nemá čas na odpočinek a seberealizaci (kromě práce a rodiny). Muži naopak získali a chlubí se zdravými dětmi. Ženy emociálně potěší hodné děti, fungující domácnost, nebo vztahy v rodině. Vklady ženy do domácnosti nejsou placeny a tedy ani zisky společnost neoceňuje. Ve většině rodin matka vykonává pravidelné, opakující se a nejnáročnější činnosti ohledně

děti, je zřídka bez přítomností dětí, na sebe a svoje zájmy nemá čas. Otec s dětmi většinou prožívá volný čas, realizuje tím často svoje nesplněné dětské přání, někdy se s nimi i učí.

„Dá se vůbec vymyslet něco nového při utírání zadků, krmení a zkoušení násobilky? ...kdo ví, čím bych byla, kdybych neměla děti a nebyla spoutaná hlídáním, nakupováním a vařením pro svá robátka? Musím přiznat, že čekám jen na jedno: až moje děti odmaturojí, abych pak měla víc času na své tvůrčí experimenty“ (Maierová, 2008, s. 97).

Finanční náklady - zatímco rodina a děti u většiny žen brzdí její případnou kariéru, u mužů pomáhá jejich kariérnímu růstu. Placenou prací a rolí živitele splňují povinnost vůči rodině a myslí si, že se nemusí zúčastňovat prací v domácnosti. Od žen se tento krok očekává, zatímco na muže není vyvíjen tlak vůbec. Malá přítomnost na péči o malé děti je odůvodněna muži jako důsledek jejich zaměstnání, ale ženami je označována i jako neochota jejich partnerů pečovat o děti a přizpůsobit výkon placené práce práci pečovatelské neplacené (Dudová, Hašková, Maříková, 2010, s. 404). V České republice zůstane muž na rodičovské dovolené jen pokud je jeho příjem menší než partnerky.

3.5.4 Jaká je situace žen a mužů po rozvodu

Po rozvodu děti nejčastěji zůstávají s matkou, ta se stává hlavní živitelkou a převážně jedinou pečovatelkou. Náklady rodičovství se pro ni několikanásobně zvyšují. 17,5 % ze všech osamělých matek do 50 let jsou ekonomicky neaktivní a dalších 15 % osamělých matek v tomto věku je nezaměstnaných (Dudová, Hašková, Maříková, 2010, s. 405). Před rozvodem byla hlavně pečovatelkou, přizpůsobovala pracovní činnost rodině a přímo nebo nepřímo tak podporovala mužovu pracovní kariéru. Příjmy její (státní příspěvek) a jeho užívali společně. Po rozchodu se rodina často mění na jednopříjmovou, žena nadále nese hlavní zodpovědnost za děti a nově přibyla hlavní ekonomická zodpovědnost, protože jeho příspěvek na děti se radikálně snižuje. Přitom často v důsledku „pečovatelské kariéry“ má nižší kvalifikaci, nižší pracovní zařazení a nižší plat, než by měla, kdyby placenou práci nepřerušila kvůli dětem. Na trhu práce se nachází v nevýhodné situaci, protože je žena-matka a navíc osamělá matka. Výsledkem je feminizace chudoby, kdy stále větší podíl obyvatel žijících pod hranicí chudoby tvoří ženy a děti.

Muži si oproti tomu po rozchodu ponechávají profesionální status, který získali v průběhu manželství a se ztrátou rodiny získávají více času. Přes povinnost platit výživné na děti jim zůstává větší příjem pro sebe, než před rozchodem. Průměrná výše výživného

na jedno dítě, vyměřeného otci v roce 2004, byla 1.632 Kč měsíčně jen u méně než čtvrtiny dotázaných žen je jejich bývalý partner skutečně aktivní (Dudová, Hašková, Maříková, 2010, s. 406) – děti u něho tráví mnoho času, otec je schopen a ochoten převzít část odpovědnosti a matku zastoupit. V ostatních případech je otec občasným návštěvníkem nebo se časem přestane s dětmi úplně stýkat. Na druhé straně musíme brát v úvahu i ženy, které nepřejí vzájemnému styku mezi dětmi a bývalým manželem.

3.6 Jak zvýšit nízkou plodnost?

Zastánci hodnotových změn říkají, že česká populace se časem srovná s evropskou i díky imigraci. Rabušic přímou státní pomoc odmítá, pomoc vidí v odstranění nejnížší chudoby, v možnosti vyššího vzdělání pro všechny, kdo chtějí, v zajištění volného trhu s byty a minimalizaci nezaměstnanosti, zrovnoprávnit postavení žen a mužů na pracovním trhu (2001, s.54-59). Rychtaříková (in Hašková, s. 37) naproti tomu soudí: „*Pohled na konečný průměrný počet dětí narozený generacím, jejichž podmínky pro rodičovství byly relativně příznivější, jednoznačně potvrzují efekt tehdy přijatých opatření ... To, že se Česká republika ocitla v letech 1996-2005 v pásmu tzv. velmi nízké úrovně plodnosti ... je odrazem hlubokých strukturálních změn v rodinném chování obyvatelstva ... nelze předpokládat, že by se prokreační chování výrazněji změnilo směrem k vyššímu počtu dětí.*“

Milan Kučera (2008, s. 230-238) je pro zvýšení přídavků na děti, zajištění státem dlouhodobých úvěrů pro získání bytu i u nižších příjmových skupin, je pro zavedení opatření psychologického charakteru (například vládní prohlášení, že rodinná péče a výchovu dětí je významná činnost pro stát) a říká, že společnost by měla více morálně oceňovat rodičovství.

3.6.1 Jaké výhody mají dobrovolně bezdětné ženy oproti ženám-matkám

- ušetří asi 7.000 Kč měsíčně, což představuje náklady na jedno dítě viz kapitola 3.1;
- mají větší finanční ohodnocení, protože se mohou více věnovat své práci a nepřerušují kariéru mateřskou dovolenou,
- mají volný čas k odpočinku po práci, zatímco ženy-matky se musí starat o své děti; čas mohou věnovat upevňování důležitých kontaktů,

- více se starají o svůj fyzický vzhled (mají čas a peníze) a vypadají lépe, protože nemají starosti s dětmi,
- ušetřené peníze mohou odkládat na důchod,
- budou dostávat větší důchod, protože jsou lépe pracovníčně zařazeny,
- jsou ušetřeny problémů spojených s těhotenstvím a porodem.

Větší počet žen rodí dítě přesto, že rodičovství není výhodné. I když nevýhod je možná početně víc, ukazuje se, že emociální výhoda má větší hodnotu..

4 MANŽELSTVÍ NEBO NESEZDANÉ SOUŽITÍ

V severní a západní Evropě od počátku šedesátých let 20. století klesala plodnost, sňatečnost, rostl počet nesezdaných soužití a průměrný věk prvorodiček. V době moderní společnosti a blahobytu se začaly rozmáhat i jiné typy soužití než model tradiční rodiny – od nemonogamního svazku a různých typů nesezdaného soužití až po soužití homosexuálů a rodiny lesbiček, kterým bylo umožněno adoptovat děti (Chaloupková, 2010, s. 367).

Manželství je dnes záležitostí hlavně emociální a proto se častěji rozpadá. Přesto si svobodní mladí lidé ve většině evropských zemí nemyslí, že manželství je zastaralá instituce, uvádí Rabušic (2001, s. 190-191).

4.1 Minulost a současnost

Do 90. let minulého století v ČR i v ostatních postkomunistických zemích přetrvával nízký věk při vstupu do manželství, nízký věk prvorodiček a velká sňatečnost. V komunistickém systému bylo nestandardní žít v nesezdaném svazku nebo nemít děti. Do manželství v Československu vstupovalo 95 % svobodných mužů a 79% svobodných žen. Jestliže 4 % tvoří homosexuálové, 3 % mentálně retardovaní a 6 %-8 % jsou chronicky nemocní nebo tělesně postižení, vychází Možnému (2002, s. 180), že se pod tlakem společnosti brali i ti, kteří by do manželství vstupovat neměli. V roce 1973 bylo uzavřeno rekordních 99 518 sňatků¹⁵. Do konce 80. let minulého století lidé uzavírali svá první manželství jako velmi mladí (21–23 let) a děti rodili krátce po uzavření sňatku. Žena otěhotněla a dobrým zvykem bylo, že si ji partner vzal za manželku, o muži se pak říkalo, že se *musel ženit*. Mladí lidé vstupovali běžně do manželství, bez ekonomického zajištění. Naopak tím, že se vzali a založili rodinu, získali byt a další finanční výhody. Podle Možného (2002, s. 129-130) 95 % mladých manželů bydlelo hned po svatbě u rodičů, častěji u rodičů ženy. 59% prvních dětí, narozených v manželství, se v roce 1984 narodilo po svatbě do devíti měsíců. Potencionální babičky a dědové byli srozuměni, že budou *mladé* podporovat finančně, pomáhat s výchovou dětí a pomáhat při stavbě rodinného domu. Během čtyřiceti let socialismu si lidé postavili více jak polovinu bydlení sami a s pomocí hlavně svých rodičů,

¹⁵ *Demografie* [online], dostupné z: http://www.demografie.info/?cz_snatecnosthistorie.

kteří byli převážně ve věku čtyřiceti až padesáti let. Poté co pomohly babičky svým dětem s výchovou jejich dětí, spadla na ně povinnost starat se o své rodiče, kteří byli ve věku sedmdesáti a více let. Více než každá druhá nevěsta se vdávala těhotná (Hašková, Pomahačová, 2006, s. 11).

V 90. letech prošlo partnerské soužití velkými proměnami, prudce klesla porodnost, sňatečnost, zvýšil se věk prvorodiček a vstup do manželství partneri odložili do pozdějšího věku. Velmi se zvýšil počet partnerů s dětmi i bez, kteří spolu žijí mimo manželství, nebo počet svobodných lidí žijících v samostatné domácnosti a počet svobodných lidí, kteří žijí v párech, ale bydlí odděleně (Hašková, 2009). V roce 2007 se mimo manželství narodilo 34,5 % ze všech narozených dětí (Kučera, 2008, s.235). Ve skandinávských zemích se přibližně polovina dětí narodí v nesezdaném svazku, v Německu asi 20 % (Rabušic, 2001, s. 109).

A jak se česká společnost staví k soužití partnerů v nesezdaných svazcích? Podle Chaloupkové (2010, s. 369) 55 % české populace říkalo v roce 2002 „ano“ pro žití partnerů spolu, aniž plánují sňatek. Šlo především o starší lidi a lidi s nižším vzděláním. Soužití mimo manželství preferují bezdětní, svobodní a rozvedení. S manželstvím jako formou soužití v případě rodičovství souhlasí 58% Čechů, to je o 13% méně než v roce 1994. V roce 2011 bylo sezdáno 45,1 tisíce manželství, o 1,6 tisíce méně než v roce 2010¹⁶.

Protože píšete o dobrovolné bezdětnosti, zajímá mě soužití ženy a muže v nesezdaném svazku. Od manželství se liší hlavně tím, že není uzavřeno formálně a partneri žijí v jedné domácnosti. **Nesezdaný svazek** může mít několik variací, uvádím nejvíce praktikované, za předpokladu svobodných ženy a muže, uvádí Chaloupková (2010, s. 368).

1. může jít o krátkodobý vztah, kdy například spolu žijí mladí studenti, protože se mají rádi a chtějí ušetřit; neplánují založení rodiny, 2. vztah na zkoušku (není dlouhotrvající), za účelem poznání toho druhého, který ne/bude završen manželstvím, o dítěti primárně uvažováno není, 3. svazek (déletrvající), který se s příchodem dítěte promění v manželství, v opačném případě zůstane nesezdaný, 4. svazek, který je neměnný podobou a partneri nestojí o formální sezdání, neuvažují o dětech, 5. rodiče i s dětmi žijí podobně jako v manželství, ale nejsou sezdáni.

Dnes volí mladí lidé, do doby než budou mít děti, většinou žití v nesezdaném svazku. Ženy, stejně jako muži, sňatek a rodičovství odkládají a v čase, kdy jsou mladé, finančně

¹⁶ Český statistický úřad [online], dostupné z: <http://www.czso.cz/csu/csu.nsf/informace/coby031312.doc>.

nezávislé, svobodné a nemají zodpovědnost za děti, zvyšují svůj příjmový, kulturní a sociální kapitál. Navíc Možný (2002, s.107) tvrdí, že do určité doby se pro ně na sňatkovém trhu objevují noví vhodní svobodní partneři a nově rozvedeni muži a ony mají stále širší možnost volby. Ženy jsou však, na rozdíl od mužů, limitovány možností těhotenství, která s přibývajícím věkem klesá a je přírodou daná.

4.2 Příčiny poklesu sňatečnosti

V Česku je mezi sňatečností a plodností velmi navazující vztah, z toho plyne, že nízká plodnost je příčinou nízké sňatečnosti, uvádí Rabušic (2001, s. 216). Uzavřených manželství je méně než v době před třiceti lety také proto, že v současnosti nejsou finančně zvýhodněná, nejsou podmínkou pro získání sociálních výhod a rodí se méně dětí, takže ubylo párů, které se braly z důvodů těhotenství. Vzrostl počet studentů vysokých škol a posunul věk manželů při uzavírání sňatků minimálně do doby po ukončení studia.

Becker soudí, že složitějšími se staly kryteria výběru budoucího partnera. Partneři, kteří mnoho investovali (například do vzdělání) chtějí svoje bohatství zúročit a na **sňatkovém trhu** si vybírají. Sňatek je směna, kdy nabízíme to, co by partner mohl potřebovat a hledáme to, co nám chybí a sami nemáme. Pokud žena nebude nabízet pečovatelskou a reprodukční schopnost a bude nabízet finanční jako muž, manželství se neuzavře. A pokud se uzavře, může se rozpadnout, protože muž stále nenašel to, co mu chybí a žena na něm není finančně tolik závislá (in Možný, 2002, s. 105). Beckerova teorie potvrzuje a vysvětluje lidovou moudrost: *protiklady se přitahují*.

Nesezadané soužití není ve většině případů předem plánované, ale vyplynulo ze situace, z určitých okolností. Nejčastější odpovědi partnerů na otázku „proč nežijí v manželství“, je postoj „manželství je formalita“ (Rabušic, 2001).

4.3 Manželství, rodičovství a vzdělání

Chaloupková uvádí (2010, s. 372), že nejmenší procento žen, které rodí mimo manželství, je mezi vysokoškolačkami. Osamělými matkami jsou častěji ženy s nižším vzděláním a jejich partneři mají také nižší vzdělání. Svobodnými matkami ne z vlastní vůle jsou převážně ženy se základním vzděláním a vyučené. V rodičovství vidí možnost změnit

svůj nudný život, uniknout z těžkého zaměstnání, ze školy, která je nebaví. Mateřstvím vyřeší blízkou budoucnost a získají sociální status matky. Některé se nechtějí vdát, protože ví, že je partner ekonomicky nezajistí a výhodnější pro ně je být svobodnou matkou. Nesezdané bezdětné páry se vyznačují rovnějším rozdělením domácí práce než manželské páry a nesezdaní bezdětní muži pracují v domácnosti více, než bezdětní sezdaní muži. Pokud mají děti, rozdíl v podílu práce v domácnosti muže v nesezdaném a sezdaném svazku není, v obou případech většinu práce v domácnosti zastává žena. Platí, že čím více je žena vzdělanější, je větší procento zapojení jejího partnera do každodenní péče o dítě a pokud není finančně aktivní, stará se o domácnost a dítě hlavně ona. Vysokoškolačky se chtějí do zaměstnání vracet co nejdříve, ale více než třetina matek se základním vzděláním preferuje zůstat s dítětem až do školního věku (Dudová, Hašková, Maříková, 2010, s. 402-403).

Podle Chaloupkové (2010, s.376-377) je zajímavé, že nejvíce vstřícné postoje k nesezdanému soužití vyslovují vysokoškolsky vzdělaní lidé, přesto jejich reálné chování je konzervativnější než u lidí s nižším vzděláním, kteří zastávají více tradiční postoje, ale ve více případech žijí mimo manželství .

Manželství nesouvisí s rodičovstvím v takové míře jako za dob komunismu. Příčinou je, že ženy (zejména ty s nižším vzděláním) rodí stále více dětí jako svobodné a zpravidla osamělé (Hamplová, 2010, s. 386-387) a jednak to, že ženy (zpravidla ženy s vyšším vzděláním) i po vstupu do manželství oddalují rodičovství. Dudová uvádí (2010, s. 402), že asi polovina dětí nevdaných matek žije v rodinách úplných, ta druhá polovina narozených dětí mimo manželství vyrůstá pouze s matkou. Těmito osamělými matkami jsou nejčastěji ženy s nejnižším vzděláním. Osamělé matky a rostoucí rozvodovost jsou hlavní příčinou velkého podílu neúplných rodin. Příčinou může být rozvod nebo rozchod partnerů, úmrtí nebo rozhodnutí matky, že dítě bude vychovávat sama.

4.3.1 Rodičovství jako předstupeň manželství

Mohlo by se zdát, že mladí lidé upřednostňují nesezdaný způsob rodinného soužití, ale pokud jsou tázáni na to, jak by oni chtěli žít, 80% populace ve věku 18 – 75 let volí manželství (Chaloupková, 2010, s. 369). Přesto, že je trendem žít v nesezdaném soužití, vstup do manželství je stále velmi užívaným krokem pro budoucí rodičovství mladých lidí v české společnosti. Pokud mladí lidé plánují rodičovství, většinou samozřejmě uvažují, že dítě bude vyrůstat v rodině úplné, ale když zatím neplánují dítě, neplánují ani svatbu. Mezi mladými

lidmi se stále častěji uplatňuje život v nesezdaném svazku jako předstupeň manželské rodiny (Hašková, 2009, s. 72; Rabušic, 2001, s. 195).

Voláme po hodnotách a tradicích. Tradiční pevné sňatky „dokud nás smrt nerozdělí“ k nim patří. Denně se z médií dozvídáme, jaká máme v demokratické společnosti práva, je jich tolik!. Jsme přesvědčeni, že každý má právo na štěstí a lásku. A jak se máme zachovat, když se zamilujeme (a není to manžel, manželka)?

4.4 Rozvodovost

Nárůst rozvodovosti nastal v Československu v 50. letech minulého století, kdy se jednalo o přibližně 10 000 rozvodů za rok. Klima společnosti bylo po válce obecně svobodné, ženy se stávaly ekonomicky nezávislými na mužích a neobávaly se už, že zůstanou s dětmi na dlažbě. Součástí poválečné sociální politiky byla existence záchytných sociálních sítí pro ženy. Hodně žen žilo do té doby v manželstvích, která nefungovala a byla je *naoko*, ale kulturní, ekonomické a právní důvody jim bránily požádat o rozvod. Ale už od počátku první republiky jsme patřili k zemím s vyšší rozvodovostí. Na konci šedesátých let se jednalo už o zhruba 20 000 rozvodů, v roce 1984 byla překročena hranice 30 000 rozvodů za rok a v posledních letech se pohybuje bez větších výkyvů na hodnotách mezi 31 000 a 32 000.¹⁷ V České republice platí zhruba poloviční rozvodovost, čili každé druhé manželství je rozvedeno. Podle údajů z Ministerstva práce a sociálních věcí žádost o rozvod podává nejčastěji žena a to v 66 %¹⁸ případů (MPSV, 2004, s. 26).

Souhlasím s Možným (2002, s. 193), že se méně často rozvádí manželství se třemi a více dětmi. Čím více je dětí v rodině, tím více jsou matky ekonomicky závislé na muži, péče o děti je pro ně časově a psychicky náročnější a ocení více, byť jen malou mužovu pomoc, než matka jednoho dítěte. Více stabilními jsou manželství párů stejného náboženského vyznání oproti smíšeným. Nejvíce se rozvádí manželství nevěřících, pa protestantů, méně katolíci a nejpevnější svazky jsou u ortodoxních Židů.

A jaké jsou vlastně rodiny, které se skoro nerozvádí? Nejnovější výzkumy říkají, že je tvoří spíše ženy, neoslovené feminismem a partneři, kteří se shodují na tradičních rolích ženy a muže. Veroff s kolegy zjistil, že se nerozvádí rodiny, kde:

¹⁷ *Demografie* [online], dostupné z: http://www.demografie.info/?cz_rozvodhistorie.

¹⁸ *Národní zpráva o rodině 2004* [online], dostupné z http://www.mpsv.cz/files/clanky/899/zprava_b.pdf.

„1. manželka odpovědně a láskyplně pečuje o svého muže, 2. manžel je úspěšný ve svém povolání, 3. nehádají se často kvůli sexu a vzájemným vztahům, 4. podařilo se jim úspěšně integrovat do svých rodinných vztahů obě své širší rodiny a staré přátele a 5. manžel má cit pro nezávislost a kontrolu své ženy“ (Veroff et al., in Možný, 2001, s. 196).

Předpokládám, že ne každé ženě se líbí výsledky výzkumu (osobně bych doplnila minimálně větu v prvním bodě o slova *a naopak*) a je schopna jej praktikovat v běžném životě.

4.4.1 Po rozvodu

Necelých 20 % žen a jen 8 % mužů uvádí, že se jim po rozvodu zlepšil zdravotní stav. Když ženy překonají porozvodové období (1-2 roky), vede se jim ve více případech lépe než mužům (Šalomounová, 2007). Rozvedení muži se po rozvodu poměrně brzy opět žení. Oproti ženám mají výhodu, že jim po delší dobu přibývají nové ročníky svobodných možných partnerek. Navíc, muži jsou neradi v rozvedeném stavu, naopak ženám začne tento stav vyhovovat, až se v něm se svým dítětem zařídí a zvyknou, píše Možný (2002, s.193-195). Ve vztazích, které nově vytvoří rozvedení partneři, jsou nejproblematictější vztahy rodičů a dětí (vlastních a nevlastních). Proto, že se prodlužuje doba bezdětnosti po vstupu do manželství, bude do budoucna přibývat celoživotně bezdětných rozvedených.

Nesezdaná manželství se v české společnosti stávají **neopominutelnou formou partnerského soužití** jak ve formě „manželství na zkoušku“, tak ve formě „faktického manželství“.

5. TRH PRÁCE, VZDĚLÁNÍ A RODIČOVSTVÍ

Praxe je taková, že pro některé vykonávané pracovní činnosti je těhotná žena problém, zvláště ty mimo veřejný sektor. Pro zaměstnavatele je neperspektivní. Rozhodnutí stát se matkou vede ke stagnaci profesního růstu a mzdy, v konečném výsledku k jejímu snížení (Hašková, 2009, s. 43). Na úděl matky se přizpůsobuje od počátku své profesní dráhu – pracuje na méně placené pozici, je počítáno, že časem odejde na mateřskou dovolenou, nevyužívá plně svoje vzdělání, po opětovném nástupu nebo při hledání nového pracovního místa je většinou diskriminována jako matka malých dětí. Proto vzdělanější mladé ženy preferují nejdříve budování kariéry a pak zakládají rodinu.

V posledních letech docházelo u nás ke změně legislativy v péči o závislé členy rodiny směrem k zrovnoprávnění obou pohlaví. Otcové postupně získali možnost využívat *příspěvek rodičovský a rodičovskou dovolenou* za stejných podmínek jako matky.

Matky s nižším vzděláním nemají velké šance na pracovním trhu a tak častěji, než matky s vyšším vzděláním, volí po narození dítěte odchod z pracovního trhu na delší dobu (Dudová, Hašková, Maříková, 2010, s. 401-403). Více než třetina matek se základním vzděláním volí zůstat s dítětem v domácnosti až do školního věku dítěte. Naopak vysokoškolačky, které ztrácejí na pracovním trhu více než ostatní, se vracejí do zaměstnání významně dříve a zároveň čtvrtina z nich chce, aby manžel, ve fázi rané péče o dítě, pomáhal například pružnou pracovní dobou. Chaloupková (2008, s.126) uvádí k ideálnímu věku matky: čím nižší je její vzdělání, tím je výhodnější nižší věk rodičovství.

Mateřství pro méně vzdělané ženy znamená menší *náklady ztracených příležitostí* a rozdíl mezi mzdou v zaměstnání a sociálními dávkami není tak velký, jako u vysokoškolsky vzdělaných žen s dobře placeným zaměstnáním. V domácnostech s malým příjmem (nebo žádným) ušetří na antikoncepci, uvádí Rabušic (2001, s. 121; Hašková, 2009, s. 42-43). Na straně druhé, dítě pro rodinu představuje přínos, který je přímoúměrný „kvalitě dítěte“. Proto bohatší rodiny mají méně dětí, než ty chudé, ale do potomků více investují.

V České republice souvisí rodičovství úměrně s dlouhodobou nezaměstnaností žen jejich nízkými příjmy. Hana Hašková dále z dat získaných z výběrových šetření zjistila, že nejvýrazněji vrostla bezdětnost u žen s vyšším vzděláním, jako důvod uvádí komplikace v zaměstnání. Nejméně bezdětné ženy jsou mezi dělnicemi, úřednicemi, pracujícími ve službách a s výjimkou vysokoškolaček i ve zdravotnictví. Naproti tomu vědkyně, výzkumnice, přednášející na vysokých školách a umělkyně jsou ty, mezi nimiž je nejvyšší

míra bezdětnosti. Uvádí, že práce jim přináší dostatečný pocit uspokojení, jejich zaměstnání se dá složitě nebo vůbec kombinovat s mateřstvím a v začátku jejich pracovní kariéry se objevuje relativně dlouhodobá nejistota a nestabilita (Hašková, 2009. s. 92).

Mateřství má u nás velmi negativní dopad na zaměstnanost žen a na jejich výši příjmu z výdělečné činnosti. Ve srovnání s jinými státy Evropy právě u nás zaměstnavatelé uvádějí, že se matky nevracejí po ukončení rodičovské dovolené zpět do původního zaměstnání. V současné době končí rodičovskou dovolenou rozvázáním pracovního procesu zhruba polovina matek a oproti první polovině 90. let je v roce 2005 nepoměrně více nezaměstnaných matek a méně těch, které se vrací na svá původní pracovní místa. Například ve Francii se nevrátí do svého stávajícího zaměstnání jen 8% z nich a 74 % hlásí návrat matek, v Nizozemí 1% a 75% se vrací, v Německu a Rakousku se nevrátí zhruba 20 % a v 71-74 % se matky vrací do svého zaměstnání. Česká republika byla v rámci jednání o začlenění do Evropské unie kritizována za neexistenci účinné politiky nezaměstnanosti (Dudová, Hašková, Maříková, 2010, s. 405).

Zajímavý aspekt na práci, vzdělání a ženy vnáší Lipovetský (2000, s. 214). Na počátku století převládal názor, že zaměstnání žen a ideál krásy se neslučuje. Dnes naopak platí, že ženy o sebe pečují více, když chodí do zaměstnání, než když zůstávají doma. Vypovídá to, že žena stejně jako muž, ráda pracuje, je společenská, chce se líbit, ale pokud má děti a partner ji nepomáhá s pracemi v domácnosti, výsledkem je žena utrápená a bez zájmů. Je to další důvod, proč zůstat bezdětná, ale upravená a odpočínutá.

5.1 Jak usnadnit ženám rodičovství?

Čeští muži se začínají zapojovat více do péče o děti a do chodu domácností, ale přesto je to zlomek ženinych nákladů do rodičovství. Ve výsledku ztrácí ženy, děti i muži a rodina jako instituce začíná být méně výhodná pro ženy-matky. V modelu severských zemí je podíl rodičů v péči o děti společnou záležitostí. Matka a otec se věnují dítěti každý podle svých možností, ve výchově se doplňují, o domácnost se starají oba a na rodičovské dovolené (je hrazena v kratší době než v Česku, zhruba 1 rok) zůstávají i normálně pracující muži. Nejvíce se role otců posílila v Norsku (za pomoci státních opatření) a díky tomu se ženy více podílejí na trhu práce. Studie v České republice dokládají, že i když muži jsou schopni změnit své chování v péči o dítě, nedaří se jim to v některých domácích pracích, a schéma *její a jeho* práce se příliš nemění (Dudová, Hašková, Maříková, 2010, s. 410- 415). Takže proto i ženy *nenechávají* muže na mateřské dovolené, protože by naopak musely do výchovy dítěte

investovat ještě více. Přitom je dokázáno, že tam, kde otec o dítě pečuje, si muž vytvoří těsnější vazbu k dítěti a naopak, jejich vztah se upevní. V České republice tvoří muži jen 1 % ze všech rodičů na rodičovské dovolené a na činnostech spojených s ranou péčí o dítě se muži podílejí příležitostně nebo vůbec. Ale zhruba polovina mužů a 80% žen si myslí, že by se muži měli podílet na péči více než je u nás zvykem (Dudová et al., 2010, s. 403-404). Navíc by jejich zapojením došlo k redukcí diskriminace žen–matek na trhu práce. Ale to jsou nepodstatné důvody, proč by otcové měnili svůj dosavadní postoj.

V posledních letech se objevují nová uspořádání rolí v rodinách s malými dětmi, která vznikají z různých důvodů. Nicméně do budoucna nikdo z odborníků nedokazuje aktivnější vstup mužů do českého sociálního prostoru, který je bohužel historicky dán jako oblast uplatnění žen.

Řešením je umístit rodičovství na vyšší příčku ve společnosti tak, aby se změnilo chápání a ocenění činnosti péče o dítě v celé společnosti, podpořit a posílit roli muže jako otce dětí.

6 BEZDĚTNOST V KONTEXTU PEDAGOGIKY

Průměrný počet živě narozených dětí na jednu ženu se snižuje (pouze mírně větší polovina žen v České republice porodila ve svém redukčním věku dvě děti), ale zároveň se zmenšuje počet bezdětných žen¹⁹. Z toho vyplývá, že přibývá rodin a osamělých matek s jedním dítětem. Tento trend odpovídá vývoji společnosti a lidé si jej volí, protože jim nejvíce vyhovuje. Zdá se, že očekávat směr opačný, kde se rodiny zvětšují, není správné.

Co znamená žák-jedináček pro pedagogickou výchovu a vzdělávání? Je stejné dítě jako ostatní, ale je vychováván ve světě bez sourozenců, doma je zvyklý na ticho a klid, pro své rodiče je středem pozornosti a je vždy první na řadě. V rodině, kde se rozhodli mít jen jedno dítě proto, aby mu mohli dopřát maximální komfort, rodiče od dítěte očekávají více, než v rodině s více sourozenci. Může dojít ke dvěma diametrálně odlišným situacím: 1. dítě chce rodičům splnit „školní“ naděje, je přemotivované a pod tlakem, 2. dítě má podprůměrný prospěch, je mu to jedno, rodiče mu beztak všechno zařídí. A nabízí se další možnosti ve vztahu škola a jedináček.

Čím méně dětí, tím se stávají vzácnějšími pro svoje rodiče. Láska rodičovská může být i nespravedlivá, například při řešení problémů svého dítěte se školou. Pokud by se počet jedináčků zvyšoval, pedagogům by určitě přibyla práce s jejich výchovou a vzděláváním. Zda by ji bylo nejvíc na úrovni předškolního vzdělávání, nebo v období puberty či při vysokoškolském studiu, si netroufám posoudit.

Čím méně dětí, tím jsou vzácnějším objektem i pro instituce vzdělávání. Mohl by mezi školami nastat boj o žáka (i v současné době už je vnímán na určitých stupních vzdělávání) a ve výsledku jsou přijati i žáci, kteří nemají odpovídající znalosti a nemají zájem se učit. Nastává snížení úrovně výuky.

¹⁹ *Demografie* [online], dostupné z: http://www.demografie.info/?cz_detail_clanku&artclID=118.

ZÁVĚR

Že se rodí méně dětí než v předchozích letech, se dozvídáme *rychle a přehledně* z internetu, tisku, médií. Zprávy jsou určeny konzumnímu posluchači za účelem zaujmout a mírně vyděsit. Proč je nás vlastně málo? Není to jen proto, že se zvyšuje počet seniorů a zvyšovat se bude? Není tedy problém v nečinnosti sociální politiky státu?

Nízká plodnost vyplývá ze současného individualistického zaměření společnosti – společnost dítě potřebuje, ale nepomáhá jeho matce; rodiny se vyvíjí do různých typů nových podob rodinných vztahů, kde ženy hledají rovnovážnější rozdělení rodičovských rolí; manželství se stává volbou tam, kde je očekáváno dítě; v nekvalitním vztahu, při ztrátě dobrého pracovního místa, ženy neváhají odložit mateřství nebo volit dobrovolně bezdětnost. Ženy si jen racionálně vybírají tu nejužitečnější možnost.

Metodou čtení odborné literatury a provedením strukturalizace poznatků jsem došla k závěru, že příčiny dobrovolné bezdětnosti vyplývají ze situace ve společnosti a žádné skupině obyvatel primárně nevádí menší plodnost českých žen. Nedokáží si představit, že by většina žen začala opouštět hromadně zaměstnání, zůstávala doma a dobrovolně rodila 3 a více dětí. K demografickým změnám v minulosti docházelo. Ve své práci píší o příčinách snížení populace v historii, které vycházely z přirozených momentálně panujících podmínek a vždy souvisely s děním ve společnosti. Předpokládám, že i právě probíhající změna má své dané příčiny. Je opravdu primárním východiskem, jak čelit postmoderní společnosti, množstvím narozených dětí? Nebylo by lepší se pokusit najít v ní jakousi přirozenost, rovnováhu a ocenit v ní to pozitivní? Nepřibude ještě více nezaměstnaných? Nebude nám budoucí společnost vytýkat preferování kvantity nad kvalitou? Neměli bychom se raději zaměřit na zlepšení vztahů mezi členy v rodině? A zajímá nás budoucnost za horizontem budoucnosti našich dětí? Víme, co bude pro budoucí generaci potřebnější – důchodové zabezpečení, ne/zaměstnanost, životní prostor, pitná voda, životní prostředí, energie, nebo úložiště pro odpady?

SEZNAM LITERATURY

BAUMAN, Zygmunt, 2002. *Tekutá modernost*. Praha: Mladá fronta. Myšlenky, sv. 10. ISBN 80-204-0966-1.

DUDOVÁ, Radka, Hana HAŠKOVÁ a Hana MAŘÍKOVÁ, 2010. Na čí "účet" se v naší společnosti odehrává reprodukce? In: MAŘÍKOVÁ, Hana et al. *JAKÁ JE NAŠE SPOLEČNOST?: Otázky, které si často klademe...* Praha: Sociologické nakladatelství, s. 400-418. ISBN 978-80-7419-025-4.

GIDDENS, Anthony, 2003. *Důsledky modernity*. Vydání druhé. Praha: Sociologické nakladatelství. Post, sv. 3. ISBN 80-86429-15-6.

HAMPLOVÁ, Dana a Blanka ŘEHÁKOVÁ, 2010. Kdo u nás rodí děti za svobodna?. In: MAŘÍKOVÁ, Hana et al. *JAKÁ JE NAŠE SPOLEČNOST?: Otázky, které si často klademe...* Praha: Sociologické nakladatelství, s. 386-399. ISBN 978-80-7419-025-4.

HAŠKOVÁ, Hana, 2009. *Fenomén bezdětnosti*. Praha: Sociologické nakladatelství. ISBN 978-80-7419-020-9.

HAŠKOVÁ, Hana (ed.) a Jana Pomahačová, 2006. *Rodičovství a bezdětnost ve vybraných časopisech pro ženy a pro muže*. Praha: Sociologický ústav Akademie věd České republiky. ISBN 80-7330-111-3.

HECZKOVÁ, Libuše, 2006. Cesta světla? Matriarchát Boženy Vikové-Kunětické. In: HANÁKOVÁ, J., L. HECZKOVÁ a E. KALIVODOVÁ, eds. *V bludném kruhu: Mateřství a vychovatelství jako paradoxy modernity*. Praha: Sociologické nakladatelství, s. 38-49. ISBN 80-86-429-49-0.

CHALOUPKOVÁ, Jana, 2010. Je manželství přežitkem? A pro koho? In: MAŘÍKOVÁ Hana et al. *JAKÁ JE NAŠE SPOLEČNOST?: Otázky, které si často klademe...* Praha: Sociologické nakladatelství, s. 367-385. ISBN 978-80-7419-025-4.

LENDEROVÁ, Milena, 2006. Porod a ženské tělo: Diskurz a realita 19. století. In: HANÁKOVÁ, J., L. HECZKOVÁ a E. KALIVODOVÁ, eds. *V bludném kruhu: Mateřství a vychovatelství jako paradoxy modernity*. Praha: Sociologické nakladatelství, s. 131-154. ISBN 80-86-429-49-0.

LIPOVETSKÝ, Gilles, 2007. *Třetí žena: Neměnnost a proměny ženství*. 2. vyd. Praha: Prostor. Střed, sv.80. ISBN 80-7260-030-3.

MAIEROVÁ, Connie, 2008. *40 důvodů, proč nemít děti*. Praha: Rybka Publishers, 2008. ISBN 80-87067-99-1.

MOŽNÝ, Ivo, 2002. *Sociologie rodiny*. Vydání druhé, upravené. Praha: Sociologické nakladatelství. *Základy sociologie*, sv. 8. ISBN 80-86429-05-9.

NEVŘALA, Jan a kolektiv, 2007. *Sociální antropologie pro studenty sociální práce: Vybrané kapitoly*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě. ISBN 978-80-7368-404-4.

RABUŠIC, Ladislav, 2001. *Kde ty všechny děti jsou?: Porodnost v sociologické perspektivě*. Praha: Sociologické nakladatelství. *Studie*, sv. 32. ISBN 80-86429-01-6.

SINGLY, Francois de, 1999. *Sociologie současné rodiny*. Praha: Portál. ISBN 80-7178-249-1.

ZADRAŽILOVÁ, Miluše, 2006. Krize mateřství: Pokračování ruského mateřského diskurzu 20. století v ruské próze 70. a 80. let. In: HANÁKOVÁ, J., L. HECZKOVÁ a E. KALIVODOVÁ, eds. *V bludném kruhu: Mateřství a vychovatelství jako paradoxy modernity*. Praha: Sociologické nakladatelství, s. 316-344. ISBN 80-86-429-49-0.

INTERNETOVÉ ZDROJE

Demografie [online]. 2005 [cit. 2012-12-04]. Analýza: Bezdětnost v České republice. ISSN 1801-2914. Dostupné z: http://www.demografie.info/?cz_detail_clanku&artclID=118

Demografie [online]. 2011 [cit. 2012-12-04]. Analýza: Je nás 7 miliard. ISSN 1801-2914. Dostupné z: http://www.demografie.info/?cz_detail_clanku=&artclID=779.

Demografie [online]. 2012 [cit. 2012-12-04]. Porodnost. ISSN 1801-2914. Dostupné z: http://www.demografie.info/?cz_porodnosthistorie.

Demografie [online]. 2011 [cit. 2012-12-04]. Rozvodovost. ISSN 1801-2914. Dostupné z: http://www.demografie.info/?cz_rozvodhistorie.

Demografie [online]. 2012 [cit. 2012-12-04]. Sňatečnost. ISSN 1801-2914. Dostupné z: http://www.demografie.info/?cz_snatecnosthistorie.

Český statistický úřad [online]. 2004 [cit. 2012-12-04]. Náklady na výchovu a výživu dětí v roce 2003. Dostupné z: [http://www.czso.cz/csu/2004edicniplan.nsf/t/5D0046C340/\\$File/30100415a.pdf](http://www.czso.cz/csu/2004edicniplan.nsf/t/5D0046C340/$File/30100415a.pdf).

Český statistický úřad [online]. 2012 [2012-12-04]. Pohyb obyvatelstva – 1. Až 4. Čtvrtletí 2011. Dostupné z: <http://www.czso.cz/csu/csu.nsf/informace/coby031312.doc>.

CHALOUPKOVÁ, Jana. 2008 [cit. 2011-12-04]. *Ideální věk rodičovství* [online]. Dostupné z: http://studie.soc.cas.cz/upl/texty/files/152_98-3wptext.pdf.

KŘÍŽKOVÁ, Alena a Milan TUČEK, 1998, roč.3 [cit. 2011-12-04]. Zaměstnání versus rodina - dělba rolí v rodině. In: *Sociologické studie* [online]. ISSN 1214-1720. Dostupné z: http://studie.soc.cas.cz/upl/texty/files/152_98-3wptext.pdf.

KUČERA, Milan. 2008, roč.3, č.7 [cit. 2011-12-04]. Padesát let hodnocení populačního vývoje české republiky. In: *DEMOGRAFIE revue pro výzkum populačního vývoje* [online]. ISSN 0011-8265. Dostupné z: [http://www.scitani.cz/csu/2008edicniplan.nsf/t/630035A6B9/\\$File/180308q4.pdf](http://www.scitani.cz/csu/2008edicniplan.nsf/t/630035A6B9/$File/180308q4.pdf).

Ministerstvo práce a sociálních věcí 2004 [online]. 2005 [cit. 2011-12-04]. Národní zpráva o rodině. Dostupné z: http://www.mpsv.cz/files/clanky/899/zprava_b.pdf.

ŠALOMOUNOVÁ, Petra, 2007,1 [cit. 2011-12-04]. Mimomanželská plodnost v Evropě. In: *SOCIOweb* [online]. ISSN 1214-1720. Dostupné z: http://www.socioweb.cz/upl/editorial/download/136_socioweb%201-07%20cely.pdf.

TUČEK, Milan, 1998, roč.3 [cit. 2011-12-04]. Rodina v Evropě v polovině devadesátých let a česká rodina v mezinárodní perspektivě. In: *SOCIOweb* [online]. ISSN 1214-1720. Dostupné z: http://studie.soc.cas.cz/upl/texty/files/152_98-3wptext.pdf.

Ústav zdravotnických informací a statistiky ČR [online]. 2011 [cit. 2012-12-04]. Rodička a novorozenec 2010. ISSN 1213-2683. Dostupné z: <http://www.uzis.cz/katalog/zdravotnicka-statistika/rodicka-novorozenec>.

SEZNAM ZKRATEK

MPSV – Ministerstvo práce a sociálních věcí

ČSÚ – Český statistický úřad

ČR – Česká republika

ANOTACE

Jméno a příjmení:	Helena Vránová
Katedra:	Ústav pedagogiky a sociálních studií
Vedoucí práce:	Mgr. Tomáš Kadlec
Rok obhajoby:	2012

Název práce:	Dobrovolná volba – bezdětnost v současné společnosti.
Název v angličtině:	Voluntary childlessness option in today's society.
Anotace práce:	Bakalářská práce se zabývá problematikou nízké plodnosti v dnešní společnosti a její hlavní příčinou, která je v odkládání rodičovství na pozdější dobu, nebo rozhodnutí ženy pro život bez dětí. Cílem je strukturalizovat poznatky z odborné literatury v logické bloky a zjistit, proč tomu tak je.
Klíčová slova:	Bezdětnost, partneři, dítě, rodičovství, nesezdaný svazek, společnost, západní Evropa, Česká republika, trh práce, vzdělání.
Anotace v angličtině:	This thesis deals with problems of low fertility in today's society and its main cause, which is in postponing parenthood at a later time, or woman's decision for life without children. The aim is to summarize the knowledge from the literature in logic blocks and find out why this is so.
Klíčová slova v angličtině:	Childlessness, partners, children, unmarried union, company, western Europe, Czech republic, the labour market, education.
Přílohy vázané v práci:	Nejsou.
Rozsah práce:	50 s.
Jazyk práce:	Český